

NAŠE PLANINE

GLASILO PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

GODINA II.

1950

BR. 12

Dr. Radivoj Simonović

Dne 23. srpnja 1950. godine pokopan je u Somboru dr. Radivoj Simonović, gdje je kao lječnik proveo gotovo pola vijeka. Umro je u dubokoj starosti, doživjevši 92 godine.

Sa dr. Radivojem Simonovićem nestao je iz naše sredine planinar, jedne još male preostale skupine planinara, koji su svojim planinarskim radom potpomogli, da se naše planinarstvo uzdigne na visinu planinarstva kulturnih naroda svijeta. Velike su zasluge »čika Radine« — kako smo ga obično nazivali — za razvoj našeg planinarstva, jer je perom, a još više umjetničkim slikama širio prirodne ljepote naših planina. Kao oduševljeni planinar volio je samo velike gorske masive, a u prvom redu gorske masive našega Dinarskog krša. Svake je godine bar mjesec dana proveo planinareći po planinama krša. Od Triglava do Šar-planine prokrstario je sve planine Dinarskog krša, i s njih donio na stotine rijetkih i krasnih motiva.

Od svih planina Dinarskog krša, čika Rade najviše je volio Velebit, što se vidi i iz ovih njegovih riječi: »Osim svoje veličanstvenosti Velebit je zato, što je tako golem, pun neke specijalne ljepote i čara kojih nema mala planina. Razne prirodne pojave ponavljaju se u bezbroj raznih varijacija, te je zbog toga Velebit za proučavanje geografskih problema, za rješavanje botaničkih zagonetaka, za turističko putovanje i za amatersko slikanje vanredno zgodna planina,

na kojoj se može čovjek godinama zabavljati, pa da uviјek nešto nova i lijepoga nađe. (Hrv. Planinar. God. XVII. str. 66. Zgb. 1914.).

Ova specifičnost Velebita privlačila ga je toliko, da se nakon boravka od po mjesec dana na Prenju, Durmitoru, Biokovu uviјek navraćao i na par dana u Velebit. I svoju osamdeset-godišnjicu života proslavio je na Velebitu od 2.—16. kolovoza 1938. Tada je pošao pješačeći od Jablanca preko Turskih Vrata na Alan, i odavle grebenom do planinarskog doma na Ograđenici. Drugi dan je pošao do kuće na Baćić-kosi, odakle se spustio u Karlobag. Iza toga je obašao Libinja na južnom Velebitu, pa se preko Obrovca i Gračaca povratio u Sombor.

I ostale planine Dinarskog krša naše su u njemu velikog poklonika, što dokazuje njegovo višekratno posjećivanje Prenj-planine, Čvrsnice, Durmitora i Prokletija.

Simonovića nije oduševljavao samo čisto planinarenje, jer je on kao veliki štovatelj prirode malo dublje ušao u probleme prirodnih pojava. On kaže: »Mene su najviše zanimali problemi krša, veličanstvo divlje velegorske prirode, pa onda čobanski život gore na planini«. (Hrv. Planinar. God. XVII. str. 66. Zagreb, 1914.).

Probleme krša započeo je proučavati u Hercegovini gdje je od god. 1887. služio kao mladi vojnički liječnik u Avtovcu. Prvi njegov posjet Velebitu godine 1903. bio je od velikog zamašaja za njegovu stručnu individualnost, jer je na Velebitu našao krš, koji mnoštvom svojih morfoloških oblika nadmašuje sve ostale planine Dinarskog krša. Simonović kao morfolog imao je osobiti dar opažanja i svojstvo, da svaki problem prodube do konačnog rješenja. Poznavao je cijelu dotadašnju literaturu o kršu, pa čitajući i proučavajući je nije bio zadovoljan s mnogim tumačenjima raznih problema krša. Zato kaže: »... ja sam tako reći instinkтивno osjećao, da sve pripovijesti i tumačenja krških čuda ne mogu biti ispravna«. (Uzeto iz gore navedenog djela, str. 2.).

Sve te nemogućnosti o pojавama krša što se nalaze u literaturi skupio je Simonović u jedno i prikazao ih s mnogo duhovitih primjedaba pod naslovom »Tektonske prašupljine ispod boranih gora. Novo tumačenje fenomena krša«, štampano kao manuskript. Sombor, 1925. Napisao je i stručnu morfološku studiju »O škrapama«, koja je izašla u Glasniku geografskog društva. Sv. V. Beograd. Njegovi planinarski članci o Velebitu, Biokovu, Prenj-planini i Čvrsnici pokazuju pisca-planinara, koji u svojim opisima i putopisima vješto ujedinjuje pouku sa zabavom.

Koliko je volio planine Dinarskog krša, najbolje nam svjedoči ova sličica. Kada smo prigodom njegove osamdeset-godišnjice na

Ograđenici razgovarali o prirodnim ljepotama naših planina krša, rekao sam mu: »Rade, Ti kao ljubitelj krša, morao bi da vidиш najveće čudo Dinarskog krša, Plitvička jezera«. Malo se zamislio, a zatim mi reče: »Čekaj, dok ostaram onda ću ići proučavati i slikati vode«.

Uz geomorfologiju mnogo je posvećivao pažnje čobanskom životu kako je to i sam naglasio u naprijed citiranom stavku. Zabilježio je na stotine raznih imena koza i ovaca, imena pribora u stanovima, način proizvodnje mlijecnih produkata i t. d. Proučavao je i slikao razne tipove ljudi diljem Dinarskog krša, pa je prikupio zanimljivih i originalnih opažanja o tako zvanom vlaško-ilirsko-dinarskom tipu.

Simonović nije ni na planinama zaboravio uzvišeni poziv svoga zvanja. Da se tome pozivu dostoјno odazove i na planinama, on je prilikom svakog putovanja nosio sobom kovčežić pun raznih lijekova i medicinskih specijaliteta. Svakog dana u jutro, prije polaska na daljnje putovanje, ordinirao je pod vedrim nebom. Bilo je tu staraca obojeg spola, kršnih gorštaka, planinki i djece, koji su od zore čekali, da ih pregleda. A čika Rade pregledao je svakoga temeljito, ovom dao lijek, onom upute što da radi s bolesnim djetetom, trećem napisao recept, ako nije u svom »Malom« — kako je nazivao kovčežić s lijekovima — imao nužnog lijeka. Tek nakon svršetka poljske ordinacije krenulo se oko 9 ili 10 sati dalje na put. Pa i putem znao se dogoditi, da ovdje ili ondje pruži liječničku pomoć, ili da pregleda težeg bolesnika na obližnjem stanu. Uz sav napor, što ga putovanje po kršu stavlja na planinara, nikada čika Rade nije rekao bolesniku »čekaj dok se odmorim, pa ću te onda pregledati«, već je odmah prištudio pregledu. Često je znao njih nekoliko pregledati i tek onda nastaviti s putovanjem. Pregledao je svakog bolesnika koji mu je došao, bez razlike narodnosti i vjere.

Kada bi konačno stigli do mjesta, gdje bi naumili prenoći, ni onda nije čika Rade mirovao. Ako je bilo još dovoljno danjeg svijeta uzeo je fotografski aparat tražeći što da uslika još toga dana. A predveče, ako smo logorovali kraj stanova, skupio je djecu i s njima se zabavljao dijeleći im razne poslastice, koje je uvijek za te svrhe nosio sa sobom.

Nikada ga nisam video na planinama ljutita; uvijek je bio veseo, spremjan na šalu i pun humora. Često nam je znao reći: »Moram da skupim zdravlja i snage, da mogu izdržati u gradu do godine!«

Simonović kao planinar i čovjek svojim je dugogodišnjim planinarskim radom ostavio trajnu uspomenu među našim planinarima, kao i među narodom Dinarskog krša.

Slava dr. Radivoju Simonoviću!

Dr. Josip Poljak

Bjelolasica

Već smo se dulje vremena spremali posjetiti Bjelolasicu u Gorskem Kotaru, no nikako da se složimo. Stačno je netko od nas bio ili zapriječen uredom ili kako drugačije zaposlen, a kad smo se konačno dogovorili poremetilo nam je loše vrijeme sve planove.

Ipak dočekasmo jednu lijepu subotu, koja je obećavača lijepu nedjelju, te se tako nas četvorica smjestili u osobnom vlaku za Rijeku. Vlak je po običaju krcat, ali kako imamo naša četiri mjesta, to smo prilično zadovoljni i prvo vrijeme nam prolazi u razgovoru i prepričavanju. Pruga do Karlovca ne zanima nas toliko, tek što bacisemo pogled na Plješivici i razvaline Okića, koji se sa ove pruge lijepo vidi.

Iza Karlovca postaje pruga uz Mrežnicu već mnogo zanimljivija, pa iako smo se već toliko puta vozili tim krajem, uvijek nastoji tamnozelena rijeka privlači svojom prekrasnom bojom, svojim malim otočićima i kaskadama, i slikovitom obalom. Pomalo provrije sve više kamenja na livadama; to se krš javlja sa svojim predstražama.

Prošavši Tounj i bacivši pogled u duboki ponor s lijeve strane pruge, ugledamo naskoro ponosnu glavu Kleka, koji se podigao iza Ogulina u svoj svojoj ljepoti. I zbilja, nije ni čudo, što su se oko njega splele tolike priče i bajke — sve radi divotnog mu oblika i položaja.

Vrijeme nam brzo prolazi u razgovoru i razgledavanju. Oko Skrada otvara se pogled i na drugu stranu pruge, no slabo vidimo radi većike množine putnika. Međutim prošavši dugi tunel Kupjak priređujemo stvari, jer nam skoro treba sići.

Na malenoj stanici Zalesina, nekadašnjoj Sušici (visina 727 m nad morem), silazimo i napunivši čture vodom krenemo žustro prugom za vlakom, koji je ostavio nekoliko pramenova dima kao trag, koji će se brzo izgubiti.

Malo je iza šest sati popodne, no kako je ljeto, sunce je još visoko i dosta toplo. Krenusmo dakle uz prugu po betonskim pločama, kojima su pokrivene žice signala. Zvonko odjekuju naši koraci po šupljem betonu i među stijenama prodora kojim idemo. Nakon kojih pol kilometra svrnemo putem na lijevo kroz lijepu šumicu Mrzle Drage, te naskoro izbijemo na cestu, što vodi u Ravnu Goru.

Ovamo se može stići i nešto duljim no možda ljestvom putem desnim obronkom Mrzle Drage, tako da se čovjek, ostavivši prugu, uspne odmah na obronak.

Izašavši na cestu krenemo lijevo i za par minuta ukaže nam se ono par kućica malog sela Zalesina. Do sela trebali smo oko tričetvrt sata laganog hoda. Još prije samog sela odvaja se desno puteljak, koji vodi preko livada u seoce Stari Laz. No može se i kroz selo pa krivudavim kočnikom, koji će također dovesti na pravo mjesto, a konačno se može i posve poprijeko, odmah po izlasku na cestu iz Mrzle Drage udariti dalje uz brdo i presjeći ga, te se spustiti s druge strane u Stari Laz ne videći Zalesine.

Od Zalesine do Starog Laza treba oko pol sata hoda. Usred mjesta uz zdenac odvaja se put na lijevo uz ograde i preko livada. Siječemo košanice i zaobilazimo polja gusto zasađena buhačem.

Presjekavši livade i uspevši se uz mali obronak, prihvati nas gusta crnogorična šuma. Malo dalje izbijemo sretno na šumski put, što vodi u Begovo Razdolje. U početku je to široka stara šumska cesta, koja služi već dugo vremena za eksploataciju drva, pa je taj put bio pred dvadesetak godina dobro markiran, no danas su se markacije izgubile, a one koje su ostale jedva se nazrijevaju.

Sumrak postaje sve jači, pa smo priredili svjetiljke.

Na par mjesta otvorim se pogled na divne bujne gorske košanice, no kako biva sve tamnije, vidokrug nam je sve manji. Treba paziti kamo stupiš, jer se put suzio do šumskog neizvoženog kočnika. Sve se više isprepliću razni putevi, a mrak je sve dublji. Uski trakovi naših džepnih svjetiljaka teško probijaju gustu šumsku noćnu tminu.

Najednom se put izgubio, a ostade tek neznatni puteljak. Dakle smo ipak sašli s pravog puta. Znači okrenuti se natrag dok opet ne nađemo pravi put. Da, ali sad treba u tom bezbroju puteva naći onaj pravi, jer oni su čak i danju, a kamo li ne noću, svi jednaki. Podemo jednim, opet se gubi; ne valja. Nazad, pa pokušamo drugim putem. I taj nije dobar. Lutamo tako kojih pol sata, a možda i više, dok nas sreća nanese na neku, u kori stabla urezanu strelicu. Krenemo na dobru sreću u tom pravcu i doskora nađemo opet na naše stare markacije, kojih se sada držimo kao »pijan plota«. Sad je opet lako i naskoro eto nas iz šume na prostranim livadama, ostavivši Crnu Kosu (1233 m) s desne i vrh Višnjevaču (1367 m) s lijeve strane. Odavde put, prešavši u plitku jarugu, za kratko vrijeme izbjije u selo Begovo Razdolje na cesti što spaja Lokve sa Gomirjem.

Sa čuđenjem ustanovimo, da je već pol 11 prošlo, te da smo za put, koji inače traje prosječno 3 i pol sata, trebali čitav sat dulje.

U selu potražimo kuću naših starih poznanika, vrlo simpatične obitelji Polić. Iako je tako kasno, marna domaćica još je kod rada i glača rublje, tako da je nismo probudili iz sna. Digne se i domaćin, koji je malo prilegao, a pred nama se za tili čas na stolu puši ogromna zdjela toploga mlijeka, po kome smo onako preznojeni, žedni i gladni junački udarili. Usput pripovijedamo i razglabamo naše noćno lutanje. Glavno je da smo sada dobro spremljeni pod ovim gostoljubivim krovom. Tu i tamo koji prikriveno zjevne, a domaćini, opazivši to, urede nam čiste ležaje, tako da nam je, onako uznojenim, bilo upravo neugodno leći na njih.

Zaspasmo brzo. Spavao sam izvrsno sve do jutra, ne okrenuvši se. Tek ujutro saznadoh, da su neki ustajali noću radi prevećikog uživanja svježeg mlijeka. No pravo im budi, kad se ne znadu držati mjere.

Dobro odmoreni, ostavivši nepotrebne stvari u kući, krenusmo drugog jutra, nakon zajutarka, cestom prema Gomirju, te se nakon par koraka odvojimo na desno kamenitim putem lagano uz brdo. Put je dosta širok, jer njim saobraćaju i teretnjaci, izvozeći drvo na glavnu cestu.

Prolazimo krasnim šumskim predjelima, koji su svako malo prekinuti livadama.

Par zavoja i već nam kroz drveće bliješti zelenilo prve Duge poljane, koja se prilično otegla i po tome dobila svoje ime. Uz put su naslagane gomile gorivog drveta što čeka na odvoz. Polako idemo dalje uzbrdo i naskoro smo kod druge poljane Okruglice, koju ostavimo s desne strane. Hodamo ugodnom hladovinom i premda je još dosta rano, već se osjeća ljetna žega.

Nakon nepunog sata iz Begova Razdolja eto nas na trećoj najvećoj poljani, koja nosi ime Vrbovska poljana. Napustimo nogostup i gazimo po debelom sagu niske planinske trave. S lijeve strane iskočište iz livade stijene da se nešto više izgube u šikari i šumi obronka Bjelolasice. Pri kraju poljane odvija se na desno staza za Bijeće Stijene, dok mi krećemo istim smjerom. Napustivši poljanu vodi nas put rijetkom šumicom tik uz obronak brijege.

Ovdje negdje mora biti odvojak na lijevo za Bjelolasicu. Pazimo oštro da ga ne propustimo i nakon par minuta opazimo staru, porušenu cisternu uz koju se put odrvinuo uzbrdo. Krenemo njime te se te staze stalno držimo sve i kad zakrene nadesno i vodi nas blagim usponom pobočjem planine. Ovdje je skoro čista bjelogorična šuma, a debeli sloj još prošlogodišnjeg suhog lišća tiho šušti pod koracima. Tu i tamo prodre kroz granje koji pogled prema Bijelim Stijenama.

Penjući se postepeno sve više ostavismo nakon nekih tri četvrt sata puta sa Vrbovske poljane šume i ispadosmo na livade pod samim vrhom Bjelošasice. Tu gdje puteljak izlazi na hrbat brda postavljen je kišomjer. Još nekih četvrt sata hoda i evo nas konačno na najvišem vrhu masiva Velike Kapele, na Bjelošasici, 1533 metra nad morem, najvišem vrhu Gorskog Kotara.

Sam greben imade više vrhova od kojih su neki obrasli skoro neprohodnom klekovicom i nekim bjelogoričnim grmljem. Livade su u punom cvatu i obiluju raznim alpskim cvijećem, koje se rijetko nalazi na drugim vrhovima. I to je jedna karakteristika Gorskog Kotara, da se izvjesne biljke nalaze samo na pojedinim mjestima ili vrhovima.

Na glavnom vrhu, gdje smo se smjestili, postavljena je triangulaciona piramida talijanskog porijekla, koja nas svojim natpisom sjeća na dane kada je talijanski okupator haračio tim divnim krajevima. Piramida je već u trošnom stanju i doskora će nestati i ovih posljednjih tragova žalosne prošlosti.

Sa Bjelošasice puca vanredan pogled na sve strane. Najjasnije se očrtava Klek, kojega vidimo u cijelosti, no posve sa protivne strane, kako ga inače nismo naučili gledati. Sada ga vidimo, tako reći, u zrcalnoj slici. Zaokruživši pogledom, privuku nas prvo bizarni oblici Bijelih Stijena, što se na dohvrat ruke prostriješe pod nama. Iza njih se protegao masiv Velebita, dalje se ljeska more, i svijetle se gole padine otoka Krka. Još dalje iza toga nazire se Cres i more, pa onda Istra sa Učkom. Okrenemo li se dalje, iskaču pred nas Bitoraj i Viševica, pa još dalje desno Snježnik i Risnjak, a tamo daleko u maglici crtaju se nazubljeni vrhunci Alpa.

Pod nama se naoko razasta zelenina koprena Gorskog Kotara sa svim svojim nijansama od najtamnjeg do najsvijetlijeg zelenila sa gdje-gdje nabacanim žutim mrljama polja ili crvenkastim i sivim krovovima naselja.

Nagledavši se divotne prirode i bajnih razgleda, posvetimo neko vrijeme priređivanju obligatnog toplog objeda, pa nasativši se i dobro ugasivši vatru ležimo odmarajući se, dok nas tople zrake sunca uspavaju. Vrijeme brza i rado bi dulje ostali, ali put do željeznice je još dalek i tako se teška srca odlučujemo na povratak.

Natrag krećemo istim putem kako smo i došli. Nizbrdo ide dosta brzo, a tjera nas i velika žega tim više što smo već popili svu vodu, a do Begova Razdolja nema ni izvora ni cisterne. Oprostimo se pogledom još jednom sa vrhom Bjelošasice i zaronimo u šumu. Iste slike, isti prizori redaju se opet samo obratnim smjerom i za nešto više od sat i pol hoda, eto nas ponovno u Begovu Razdolju.

Okrijepivši se izvrsnim svježim mlijekom krenemo dalje, od sada sve cestom prema 16 kilometara dalekoj željezničkoj stanici Lokve.

Na kraju seća, na sedlu odakle se cesta spušta u velikim zavojima koje kratimo, otvorio se vidik na mjestance Mrkoplj sa svoje dvije velike pilane. Iz Mrkoplja može se također preko seća Tuk i Matić-poljane na Vrbovsku pojanu, a od tamo na Bjelolasicu ili Bijeće Stijene.

Prošavši kroz mjesto vodi nas cesta dalje u Sungere, gdje je također pilana, a kad smo i to mjestance prošli, hodamo tipičnim krajem našeg Gorskog Kotara — cestom obrubljenom sa obih strana gustom crnogoričnom šumom.

Put se dobrano otegnuo. Cesta je prašna i tvrda. Susrećemo nekoliko kola i kamiona, no niti jedan ne ide u našem smjeru da uzme umorne putnike, kojima je već pomaš dozlogrdilo pješačenje. No prođe i to, i došavši do raskršća za Fužine udarimo dalje cestom prema Lokvama, pa se za kojih stotinjak koraka uspnemo na ovisok nasip željezničke pruge. Tu sve vrvi od malih, ali tim sladih jagoda. Zakrenemo samom prugom desno kroz željeznički prodor i za par minuta opazimo već zgradu željezničke stanice Lokve.

Naš je izlet završio. Sjedimo na širokoj kamenoj ogradi uz stanicu i, zadovoљni današnjim »podvigom«, čekamo vlač koji će nas prebaciti u Zagreb.

Marinko Gjivoje:

Moj izlet na danski otok Mön

Na poziv danskog Studentskog komiteta u mjesecu srpnju o. g. sudjelovao sam, s još jednim kolegom iz Zagreba, arheološkim iskapanjima stare vikingške utvrde u sjevernoj Danskoj. Našu radnu brigadu sačinjavali su studenti iz 6 zemalja. Nakon arheoloških iskapanja u Agersborgu, naša međunarodna radna brigada krenula je

2-3

Møens Klint, Sommerspiret

Najviši vrh na strmljacima istočne obale danskog otoka Möena

na putovanje po Danskoj. Tako smo stigli u glavni grad Danske, Kopenhagen, u kojem stanuje jedna četvrtina stanovništva cijele Danske. Tu sam 19. srpnja, u okviru završne svečanosti, održao predavanje o planinama i špiljama Jugoslavije, koje je bilo popraćeno slikama.

— Hvala na zanimljivom predavanju. Mi se u Danskoj ne možemo, na žalost, podićiti takvim planinama kao što je, recimo, vaš Triglav. Danska je, kako ste se imali prilike osvijedočiti, niska zemlja, čiji najviši vrhovi ne prelaze preko 200 metara, iako neki imaju zvučno ime, kao što je Himmelbjerg (Nebeski briješ), koji je nad morem samo 157 metara. No ipak mi imamo na jugoistoku naše domovine, na obali Baltičkog mora, jedan otok sa strmljacima, koji će vas

sigurno interesirati. Stoga vas pozivam, da dođete, kao gost, k meni u Fakse, pa čemo odatle mojim automobilom posjetiti taj neobični otok.

To su bile riječi mog prijatelja Gorm Eskjaer Jensa, kojega dotada nisam imao prilike lično upoznati, već jedino iz međusobnog dopisivanja.

Ja sam ovaj poziv rado prihvatio i tako je 24. VII. o. g. došlo do posjete nas dvojice zagrebačkih planinara-esperantista danskom otoku Möenu. Nama se pridružiše učitelj Christensen i Estonac Livenatal.

No, najprije da se malo upoznamo geografijom i geologijom Danske. Danska zahvata na zapadu poluotok Jylland, a na istoku mnogobrojne otoke arhipelaga, od kojih odvojeni Bornholm leži daleko na pučini Baltičkoga mora. Od 490 otoka naseljeno ih je 108. Glavni grad Danske leži na najvećem otoku arhipelaga — Sealandu. Danski su otoči najljepši dio zemlje.

Geološki, zemljiste Danske sastavljeno je iz mlađih naslaga, po čemu se Danska bitno razlikuje od Skandinavskog poluotoka. Ona ima srodnosti sa susjednim dijelovima evropskog kopna. Na krajnjem sjeveru i istočnim dijelovima glavnih otoka izbijaju na površinu naslage gornje krede (vapnenci i pisača kreda). Preko ovih naslaga dolaze prema jugu i zapadu miocenski slojevi. Nabrojene naslage prekrivene su diluvijalnim glacijalnim nanosima.

U Fakseu dočekao nas je pred autobusom naš prijatelj Jensen. To poslije podne proveli smo u razgledavanju zanimljivosti bliže okolice, te zbirke fosila i prehistorijskih nalaza, koje su vlasništvo samog Jensa. Drugi dan u jutro krenuli smo automobilom u pravcu Möena, koji po svom jedinstvenom brežuljkastom istočnom dijelu slobodi kao najljepši otok Danske. Nakon duže vožnje prešli smo veliki most, koji veže otok Sealand sa Möenom.

Tu smo najprije posjetili brežuljak kralja Asgersa, kod mjestanca Sprove, gdje se nalazi poznata prehistojska grobnica tipa Jetestue, sagrađena prije kojih desetak tisuća godina iz ogromnih granitnih blokova. Ona se nalazi na privatnom zemljistu, ali o njoj vodi brigu Ured za zaštitu starina, što se dade zaključiti po zaštitnom znaku »F(redet) M(indesmarke)«. Nakon što nam je vlasnik zemljista pokazao oruđe prastanovnika tog kraja, koje je nađeno u blizini, zaželio je da se upišemo u knjigu posjetilaca.

— Od godine 1911., kada se počela voditi knjiga posjetilaca, vi ste prvi posjetioci iz Jugoslavije — rekao nam je on na rastanku sa zadovoljnim smiješkom.

Kiša je počela pljuštiti, ali nas nije mogla odvratiti od našeg cilja: posjete istočnih obronaka otoka. Većinom se vozimo uz polja zasađena žitaricama i šećernom repom. Odlika je zemljišta ovog otoka, kao i susjednih otoka, velikaплодност, kojoj pogoduju povoljne klimatske prilike.

Motiv sa danskog otoka Möena

— U prošlim vremenima — priča nam naš suputnik učitelj Christensen — ovdje su se nalazila, kao i drugdje u Danskoj, velika imanja. Međutim nedavno je izvršena podjela velikih imanja na mnogo manjih na kojima se naselilo daleko više obitelji.

Kasnije nam je on pričao zanimljivosti iz područja ornitologije, koja je njegova omiljela razonoda. U ugodnom razgovoru dovezli smo se do bukové šume.

— Blizu smo cilja — rekao je kratko naš šofer, koji nam je, tokom vožnje po širokoj i ravnoj cesti, mnogo toga pričao, ali sada česti zaokretaji, uzbrdice i nizbrdice iziskuju od njega potpunu koncentraciju, pa se nerado upušta u bilo kakav razgovor.

Sumski put, kojim se vozimo, privatno je vlasništvo. Njegov vlasnik ubire 2 krune po automobilu za održavanje puta. Nekoliko desetaka automobila i autobusa, poredanih po maloj čistini, kao i pjesma, koja se tu orila, upozorila nas je da smo na cilju. I usprkos lošem vremenu sieglo se tu ipak oko dvije stotine Danaca.

Planinarenje je počelo poslije ručka. Duvao je vlažan oceanski vjetar. I obalu i more prekrila je gusta magla.

— Gle, to je Sommerspiret — pokazivao je naš vodič na najviši vrh otoka, koji se diže, poput piramide, 140 metara nad razinom Baltičkog mora. Kiša je raskvasila meki vapnenac i kredu, te je pričaz najvišem šiljku bio vrlo klizak. Zbog toga motrili smo ga iz dolične udaljenosti i divili mu se. More je bilo pred nama kao ponor. Čuli smo bučenje valova odozdo, ali ih, zbog magle, nismo mogli sagledati. A vruća nam je želja bila umočiti barem prst u Baltičko more.

Trebalo se spustiti do mora, a to nije bilo lako. Koji god put izabereš, svaki je strm i klizak, a planinarske rezerve nismo poniželi sa sobom, jer nam nije bilo ni na kraj pameti da ćemo u Danskoj imati prilike planinariti. Kroz šumu doduše vodi krvudava staza, ali ona je na mjestima tako skliska, da bi čovjek na njoj neminovno pao. Ali drugog izlaza nije bilo! Na opasnim mjestima učazili smo u šumu, podržavajući se za drveće.

Ubrzo smo se našli na morskoj obali. Nekoliko metara široki žal, koji se sastoji od krednih valutaka, zaplijuskivali su valovi. Tu se strmo dižu bijeli obronci otoka. Imamo osjećaj da će se svakog časa poneki na nas srušiti. Survavanje zemljišta ovdje nije rijetkost. O tome jasno govori nekoliko, još potpuno zelenih drveta, koja su se odozgo survala zajedno sa blokom zemlje.

— Takav vam je krajolik u duljini od 10 kilometara — rekao je jedan od suputnika, izrazivši pri tom želju, da se vratimo, pošto je opazio, da nam prijeti jaka kiša. Međutim, opasnosti nismo mogli izbjegći. Prirodnom skloništu ni traga!

— Da je kakva pećina u blizini, da se sklonimo — pomislio sam ja tako glasno, da su me i ostali čuli.

— U cijeloj Danskoj nema ni jedne jedine špilje — netko mi je odgovorio.

Vraćali smo se najkraćim putem: kliskim stepenicama urezanim u strmom šumovitom obronku. Klimava drvena ograda, o koju smo se pomalo spoticali, sačuvala nas je vrlo često od pada. Ubrzo smo se popeli na vrh, a odatle ravno u automobil.

Iako smo pokisli ovaj izlet je vrijedio truda. Bilo bi uistinu šteta napustiti ovu zemlju, a ne pogledati ljepote, koje posjetiocu pruža otok Möen.

Ivka Gudić:

Kalnik

Riječ Kalnik označuje tri pojma: gradinu, naselje i planinu. Historičar će najprije pomisliti na gradinu, te će uzeti literaturu i arhivsku građu, da prouči njen razvoj u prošlom vremenu; geograf će proučavati sadržaj prostora prigorja, vrhova i završja Kalnika; planinar će odmah poći na ekskurziju, da uživa u prirodi, da sa vrhova traži vidike, koji mu govore više nego knjiga.

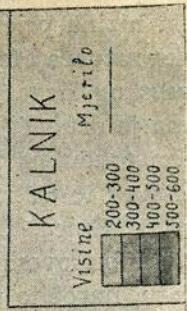
Pošla sam i ja kao geograf i planinar na Kalnik. Uzela sam kartu, kompas i naprtnjaču, te krenula iz Zagreba željeznicom do Križevaca. Kalnik vidimo daleko iz ravnice sa njegove južne strane i to čak iz Lovrečune i Gradeca. Ali to je samo silhueta Kalnika na plavom horizontu, niska, neizrazita, koja postaje ljepša i jasnija kad mu se približujemo. Neprestano je gledam od Gradeca do Križevaca. A onda naprtnjaču na leđa, pa vijugavom cestom pravcem od juga na sjever, od Križevaca do sela Kalnik — 15 km.

Već samom tom cestom vrijedno je proći i gledati raznolikosti pejsaža uživajući u vidicima, koji se neprestano izmjenjuju. Gledam oblike tla, koji se od Križevaca sad blago izdižu, sad spuštaju, dok prema Kalniku te valovite forme postaju sve izrazitije i veće. Nastaju duboke doline i strmi bregovi. Promatram šarenilo boja vegetacije visokih hrastovih i bukovih šuma, plodnih oranica, lijepih vinograda i voćnjaka. Mijenjaju se i naselja, i ljudi, i nošnje. Dok nam Križevci pokazuju gradsko stanovništvo, a okolica polugradsko, što više odmičemo prema Kalniku, utjecaj grada sve više se gubi te nam se čini, da su i sami ljudi drugačiji. Tu živi hrvatska korenika. Prolaze tvrdi Kalničani, mršavi, garava lica u bijelim širokim gaćama i rubačama sašivenim od grubog domaćeg platna. I žene nose bijele široke rubače i oplećke, dok se mlađi svijet već pomalo zaodjeva

šarenilom industrijskih fabrikata. Od Križevaca do Kačnika, osim cestom, kojom se obično vozimo autobusom, možemo doći i prijekim putem, kojim idu često planinari, a vodi kroz šumu Lipovčiću sjeverno od Križevaca, kroz selo Piškovec, Dedinu i Potok upravo k planinarskom domu »Kačnik«. Idući cestom češće gledam na planinu. Kada sam već prošla selo Guščerovec te skrenula sa varaždinske ceste na kalničku, postaje ona sve jasnija, plavetnilo se sve više gubi, a konture njenih vrhova postaju sve bliže i izrazitije. Onda, prolazeći se a Seljanec i Mikovec, došla sam na jedno mjesto ispred sela Šoprona, gdje je iz nizine najlepši pogled na Kačnik. Tu sam stala i promatrajući južno prigorje. Ovdje sam istom osjetila njegovu snagu i ljepotu u takvoj veličini, da mi je ta slika ostala dugo u sjećanju. Gledajući sa tog mjesta podno Kalnika na onu kamenitu vrlet, koja se prema nebu diže kao ogromni zid u pravcu jugozapad-sjeveroistok, dugačak 16 km i visok 400 m relativne visine nad tim stajalištem, čovjeku se pričinja kao da je taj zid iznikao iz ravnice, te je sav obuzet impresijom divljenja. Taj zid odigrao je važnu ulogu u historiji, zadržavajući avarske, tatarske i turske najezde i sprečavajući im prodor prema jugu. Danas on ima drugu ulogu, da štiti svoje južno prigorje i lijepe vinograde od prodora zračnih masa sa sjevera.

Nakon te kratke stanke na podnožju, počinjemo se sve više uspinjati kroz sela Šopron i Kačnik, dok ne stignemo do planinarskog doma. Tu ostajemo malo vremena, da se onda odmoreni lakše popnemo uskom stazom kroz šumu i šikaru, preko škrapa na najviši vrh Kačnika, Vranilac, visok 643 m nad morem. Uspon nije težak ni naporan, i sa malo truda popeli smo se na točku odakle se pruža veliki i lijepi horizont. I sada, kada gledamo sa vrha Kačnika, imamo opet isti dojam kao dok smo gledali odozdo, samo više potenciran, da je taj greben na kojem se nalazimo jedan dugački i vrlo uski zid. Mnogi, koji prolaze po hrptu grebena, a nisu stabilni u visinama, na jako suženim mjestima, moraju prolaziti četveronoške, da ih ne uhvati vrtoglavica, i da se ne sruše niz strmu stijenu bilo na sjevernu ili južnu stranu grebena.

Stojim na ponosnom vrhu Kalnika i promatram. Dokle vidim? Po poznatoj formuli izračunavam na osnovu apsolutne visine i radiusa zemlje svoju tangentu dogleda. Rezultat mi kaže, da bih moral vidjeti krug koji ja vidim 96,8 km. Ali je Medvednica viša od Kalnika, a isto tako i Ivančica; ne vidim dijelove, koji bi to svojom razinom zasluživali u južnom sektoru horizonta. Pred sobom vidim nizinu disociranu brojnim potocima, pa se iz podnožja Kalnika kao rebra od hrptenice produžuju mnogi uzdužni bregovi odvojeni dolinama.

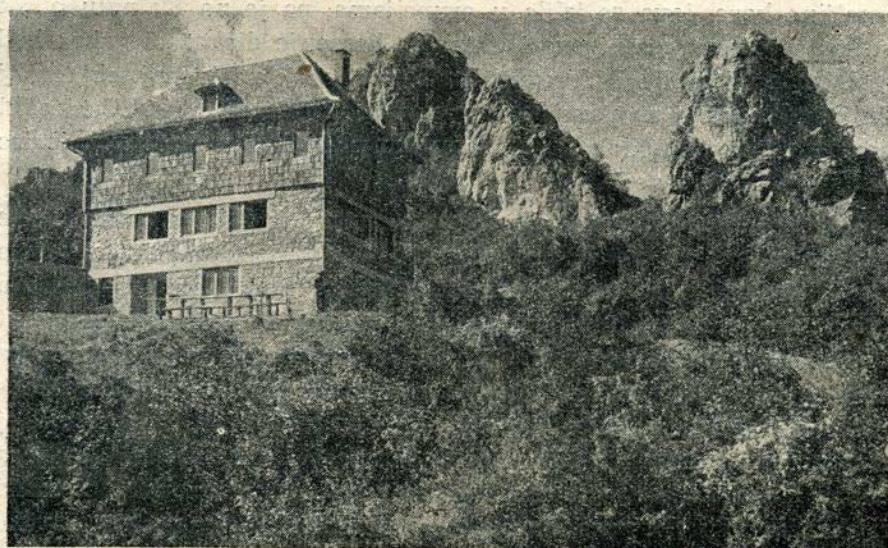
nama potoka, dok se ne izgube daleko dolje u ravnici. Ta nam se cijela nizina pričinja kao jedno valovito zeleno gorje, koje na jugoistoku zatvara Moslavačka gora, na istoku Bilogora, na zapadu humlje Hrvatskog Zagorja i Medvednice. Sjeverna strana našeg horizonta sasma je drugačija. Tu nam odmah pada u oči, kako su dubokim vodenim tokovima izdvojeni i kao piramide postavljeni strmi bregovi Kalnika i to Oštri vrh, Crnila, Dobovčić, Jazino Brdo, Porutina, Kamenjak, Špica, Ljubel, Kozji Hrbat i dr. Svi ti vrhovi obrasli su gustom bukovom i grabrovom šumom, koja im daje osobiti čar i ljepotu, naročito u jeseni, kada ta šuma postane jedan veliki mozaik i blista u svim bojama. Iza toga kompleksa zelenog humla, vidik nam se produžuje u prostranoj ravnici Podravine, dok se opet ne zaustavi prema sjeveru u brdima Međimurja, a prema sjeveroistoku na planinama Mađarske. Forme terena, vegetacija, bijele kuće naselja, pravci cesta, potoka i rijeka, to je glavni sadržaj u prostoru koji vidimo.

Taj vidik nije samo krasan, on je i poučan. Gledam kartu, orijentiram je kompasom i lokaliziram glavne elemente, koje vidim. Tu učim gledajući. Tu mi realni pogled stvara veći psihički horizont nego možda katkad dok sjedim na klupama svoje predavaonice, a profesor tumači. Tu učim uživajući u suncu i svježem zraku, u raznolikosti boja, u promatranju sadržaja prostora. Vrh Kalnika je bez sumnje zrenik sa koga se pruža divan vidik. Planinar se ponosi sa zrenicima, koje je dosegao, sa vidicima, u kojima je uživao.

Ali promatranjem ovog horizonta sa Kalnika budi se u nama neko novo čuvstvo. Oko vidi samo ono, što sada u stvari postoji, a ne vidi uzrok i začetak svega toga pejsaža. Zato mi treba da pokrenemo sve svoje misli i poslužimo se već stečenim znanjem, kako bi saznali, zašto su te forme baš takve, kada su se one počele stvarati i koje sile su najviše djelovale kod stvaranja toga pejsaža. Ako se pitamo, kada je nastao Kalnik, geologija će nam odgovoriti.

Među niskim međuriječnim savsko-dravskim planinama, Kalnik je niska šumovita gora na granici između Zagorja, Podravine i Priborja. Do danas još nisu geolozi potpuno riješili problem, kojem planinskom sistemu pripada Kalnik, da li Istočnim Alpama ili orijentalnoj rodopskoj masi. Ima tu raznih teorija i mišljenja, koja se razilaze, a sve će te probleme riješiti bliža budućnost. Ipak za sada prevladava najvjerojatnije mišljenje, da se Kalnik kao i Medvednica nalaze na prijelazu između Alpa i Rodopa. Najstarije kamenje Kalnika potječe iz srednjeg doba Zemljine povijesti, iz trijasa. Tada je Kalnik kao i druge međuriječne savsko-dravske planine bio pod morem; da li je Kalnik stariji od trijasa ne zna se, jer starije ka-

menje nije pronađeno kao u drugim njemu susjednim planinama Medvednici, Moslavačkoj gori i Požeškim gorama. Za doba cijelog mezozoika, ili srednjeg doba Zemljine povijesti, pokrivalo ga je toplo more, u kojem su živjeli razni organizmi: ježinci, školjkaši, koralji i dr., koji su ostali kao fosili. Početkom kenozoika, ili novijeg doba Zemljine povijesti, Kalnik se počeo djelomično izdizati, te je u neogenu stršio kao otok iz Panonskog mora. U kvartaru, najnovijoj dobi Zemljine povijesti, kada Panonsko more više nije postojalo,

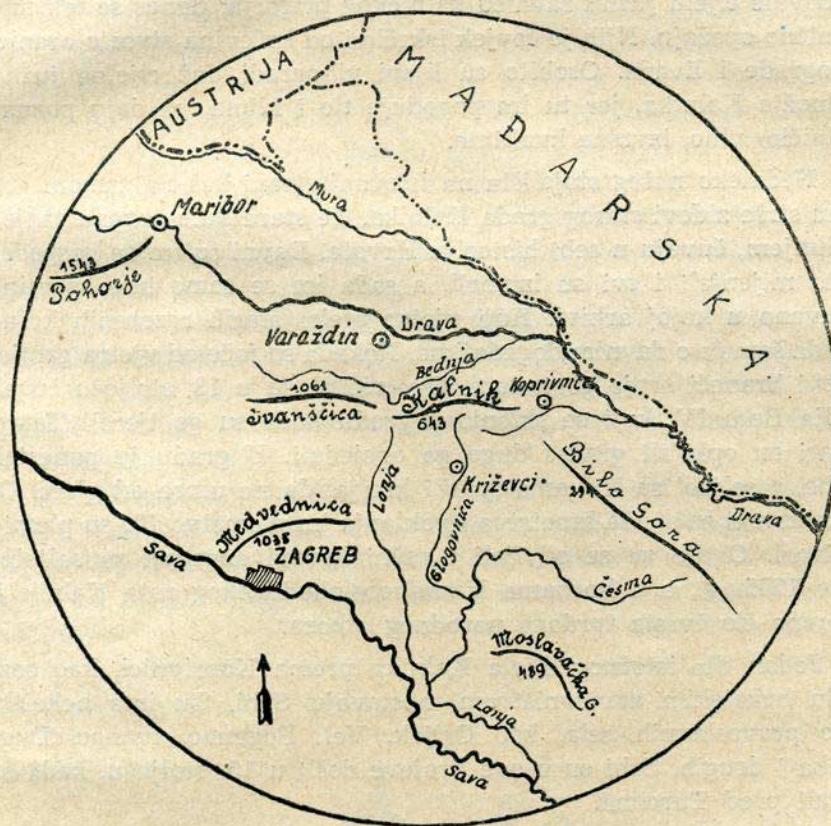
Planinarska kuća na Kalniku

Kalnik je postao gora u Panonskoj nizini. Kalnik je bio dakle najprije pod morem, zatim otok na moru, a sada je gora u nizini. Osim toga i sile, koje su stvarale oblik Zemljine kore imale su odlučni utjecaj u stvaranju Kalnika. Te sile su stvorile raspukline u Zemljinoj kori nazvane tektonskim linijama, koje su odijelile Kalnik od susjednih planina. Na istočnoj strani jedna tektonska linija ide dolinom Glogovnice i dijeli Kalnik od Bilogore. Od Ivančice ga dijeli rijeka Bednja, koja također teče po tektonskoj liniji kao i Lonja, koja mu čini granicu prema Medvednici. Osim tih pograničnih važne su još i one tektonске linije, koje ispresjecaju čitavi Kalnik longitudinalno i transverzalno, uzduž i poprijeko. Cijelu Kalničku goru prema tim tektonskim linijama možemo podijeliti u tri glavna grebena u pravcu jugozapad-sjeveroistok. Najjužniji greben je najviši a dijeli se od zapada prema istoku na Mali Kalnik, zatim Veliki

Kalnik te Kačničku Gredu i Veliko brdo. To je taj zid, na kojem mi sada stojimo. Sa sjeverne i južne strane toga zida duboko su usjećene doline, koje su nastale spuštanjem zemljишta, pa cijeli taj zid nije ništa drugo nego horst ili stršjenjak. Drugi, sjeverniji greben, ide paralelno sa ovim i nešto je niži, a treći također paralelan sa obima je najniži i na mjestima se strmo spušta u nizinu Podравine. Sve ove grebene opet su ispresijecale tektonske linije, pa su se doline još i djelovanjem erozije duboko usjekle u zemlju. Na taj način su se izdvojili bregovi Kalnika. Pri pucanju i vertikalnom poniranju zemljine kore, lava se izlila u erupcijama, pa je na Kalniku bilo i vulkana o čemu nam govori efuzivno kamenje diabaza i gabra kod Moždenca i drugdje. I Varaždinske Toplice stoe na jednoj tektonskoj liniji, gdje izbija na površinu vrela voda, koja ima do 40° C i veliki postotak sumpora, dok kroz tektonsku pukotinu u Apatovcu izvire mineralna kisela voda.

Druge sile, koje su djelovale, a i danas još djeđuju na stvaranje lica Kalnika, jesu iz područja klime. U tercijaru, kada je u najvećem dijelu Evrope vladala subtropska klima, i nad Kalnikom je bila visoka temperatura i padao obilje kiša, što je pružalo mogućnost za stvaranje bujne vegetacije. O tome nam govori nekoliko rudnika smedeg uglja na tome području kao Vratno, Drenovec i drugi. Karakteristika klime ledenog doba nam kaže, da je tada u cijeloj Evropi pa i na našem Kalniku, bilo mnogo kiša, znatno više nego danas. Te su kiše uvjetovale stvaranje izvora, vododerina, potoka i rijeka, koje su opet produbljivale svoja korita, širile doline, pravile močvarna tla i meandre. Te su vode svojim kemijskim i fizičkim djelovanjem ispirale pristranke, snižavale vrhove, stvaraće sipare i odnosile srušeni materijal sa visina u nizine. Vrhovi su se snižavali, nizine su se ispunjavale. Koliku je ulogu igrala niska temperatura i led onog doba na Kalniku, ne možemo reći, jer nam o tome ništa ne govore oblici zemlje. Današnja klima više nije subtropska, ni onakva kao u ledeno doba, ali oborina ima dovoljno, osobito u proljeću i jeseni, a u zimi nečujno sipi obilje snijega i oblači u bijelo ruho te bregove i doline. Voda, što dolazi iz atmosfere bilo u kojem obliku, kiše ili snijega, ne otječe sva po površini, nego jedan dio ponire u zemlju, pa se opet na mnogim mjestima javlja u obliku izvora. Brojni potoci, što tu izviru, teku bilo pravcima tektonskih linija ili dolinama, koje su oni sami udubili svojom erozijom. Oni se razilaze u svim pravcima na sjever, jug, istok i zapad. Kalnik čini razvodnicu između savskog i dravskog sliva. Prema Savi su glavne rijeke Lonja i Glogovnica, zatim njihovi važniji pritoci Črnec i Kamešnica. Oni izviru u Kalničkoj gori, probijaju glavni greben Kal-

nika, Črnete kod sela Vojnovca, Kamešnica kod Vratna i spuštaju se u njegovo južno prigorje. Interesantno je povirje Glogovnice, koja se pomiče unatrag. Sjeverno od toga povirja preko grebena udaljeno nekoliko stotina metara je povirje potoka Gliboki potok, te među ovim dvjema tokovima nastaje piraterija (pirata = gusar, lupež), gdje jedna rijeka oduzima natrag zemljište drugoj. Budu li prirodne

sile i dalje ovako djelovale, ova dva povirja će se sastaviti, nastati će probojnica. Ne zna se, kuda će onda voda pretežno otjecati ili će možda nastati bifurkacija, te će na blagom razvođu voda djelomično poći k sjeveru, a djelomično prema jugu. Jedino Bednja, važna odvodnica prema Dravi, dolazi od Ivančice, teče prema jugoistoku do Novog Marofa, te naglo skreće prema sjeveroistoku i podno Kalnika kroz selo Ljubišćicu i Varaždinske Toplice teče prema Dravi. Ona odvodi najveći dio voda sjevernog dijela Kalnika dok sjeveroistočne vode opet nosi rijeka Koprivnica.

Ove tri spomenute prirodne sile: geološke, klimatske i hidrografске, stvorile su današnju strukturu i lice Kalnika, a te iste sile i dalje nastavljaju svoj rad, ali ne u pravcu građenja nego razaranja.

U našem vidokrugu opažamo dalje još mnogo elemenata, koje nije stvorila priroda, nego je to djelo ruku čovjeka. Čovjek često boreći se protiv prirode, na jednoj strani uništava ono što je ona dala, a na drugoj gradi prema svojoj potrebi. Šume, koje su nekada pokrivale cijelu južnu ravnicu kalničkog prigorja, danas se tek mjestimično opažaju. Njih je čovjek iskrčio i od krčevina stvorio oranice, vinograde i livade. Osobito su lijepi vinogradi duž cijelog južnog podnožja Kalnika, jer tu im pogoduje tlo i klima, pa daju poznato Kalničko vino, izvrsne kvalitete.

Nedaleko našeg stajališta na istočnoj strani baš na samom grebenu strše zidovi starog grada Kalnika. Te stare kule obrasle trnjem i žbunjem, čuvaju u sebi historiju Hrvata. Davni su im se gospodari često mijenjali i svi su izumrli, a sada im se samo ime spominje sačuvano u kojoj arhivi. Huji vjetar preko starih razorenih kuća i kao da šapuće o davnim događajima. Nekada su jače od vjetra grmjeli topovi braneći svoje gospodare. Ove zidine su u 13. stoljeću čuvalе kralja Belu IV. koji se sklonio u gradu kada su ga tjerali Tatari. Tatari su opkolili grad i dugo ga opsjedali. U gradu je ponestalo hrane, a seljaci su šljivama spasili kraja, da ne umre od gladi. On ih za uzvrat oslobođa kmetstva i poklanja im plemstvo. To su plemići »šljivari. Ovdje su se odvijali i važni krvavi događaji za seljačke bune 1755. g., a u borbama Narodnooslobodilačkog rata Kalnik je ponovno čio čvrsta tvrđava narodnog otpora.

Jedan dio istočnog dijela Kalnika prema Koprivnici, kao oaza među hrvatskim stanovništvom, nastavaju Srbi. Tu ima nekoliko čisto pravoslavnih sela, kao Osijek, Vel. Poganac, Ivanac, Duga Rijeka i drugih. Srbi su u ove krajeve došli u 15. stoljeću, kada su bježali pred Turcima.

Sama Kalnička gora slabo je naseljena, ali oko nje na cijelom podnožju nanizana su brojna sela kao derđan oko vrata. Na južnom podnožju redaju se od istoka prema zapadu, Potok, Kalnik, Šopron, Vinarec, Popovec, Vojnovec, Hižanovec i druga. Osim toga niza ima još drugih sela što su se smjestila po rebrima Prigorja.

Daleko dole u ravničari je drevni i historijski grad Križevci. U rimsko doba Križevci se javljaju kao naseobina na cesti, koja je išla iz Aquae Jassae (Varaždinske Toplice) za Mursu (Osijek). U srednjem vijeku Križevci su bili kraljevski i slobodni grad, te važno političko mjesto, gdje su se održavali mnogi sabori. U Križevcima

je bio i krvavi sabor 27. II. 1397., na kojem je Sigmund dao pogubiti cvijet hrvatskog plemstva. Danas Križevci nemaju većko značenje i oni su više sabirni centar jedne bogate okolice, nego administrativni grad. Mnogo ga oslabljuje Zagreb, pogotovo otkad je bila sagrađena željezница od Mađarske preko Koprivnice do Zagreba. Tako i sam grad, nekoć moćna županija, gravitira Zagrebu kao jedno bliže provincijsko mjesto.

Još mnoga mjesta vidiš sa svog stajališta. Na sjevernoj strani na rijeci Bednji je trgovište Novi Marof. To mjesto na željezničkoj pruzi Zagreb—Varaždin ima vrlo lijepu i slikovitu okolicu sa poznatim sanatorijem u nekadašnjem dvorcu Erdedija. Sjeverozapadno se vide, uz Bednju, Varaždinske Toplice. One su izgrađene još u rimsко doba, pa u njima nalazimo mnogo spomenika i natpisa. Termijska voda je uvjetovala njihov postanak, razvoj i cvat. I danas na stotine bolesnika idu u Toplice, da traže zdravlje. Sjeverozapadno od Toplica baš podno zadnjih visokih ograna bregova, što se spuštaju u Podravini, nalazi se Varaždin. To je stari utvrđeni grad još iz 16. stoljeća. Turci su nekoliko puta opsjedali njegove zidine, ali su se uvijek vraćali bez uspjeha. Stara Copronca (Koprivnica) na sjeveroistočnoj strani Kačićke gore osobito se podigla otkad je izgrađena važna željeznička pruga Budimpešta—Zagreb—Rijeka, koja spaja Mađarsku sa morem.

Moram napustiti vrh Kačika. Silazim opet kroz vinograde, dubrave i oranice u Križevce, puna osjećaja, misli, doživljaja i planinskog cvijeća. Pozdravljam Kačnik i nešto u meni govori, da se opet vratim na njegov lijepi zrenik, odakle ću još mnogo toga vidjeti i naučiti.

Razor (2601 m)

Iako je barometar u poslovnici našeg društva pokazivao »promjenljivo«, a prošla je noć bila burna, praćena grmljavinom i pljuškovima, ipak je Glavni kočodvor u subotu 19. VIII. o. g. bio prepun planinara koji su se odlučili na nedjeljni izlet u Alpe.

Kolika razlika između današnjice i desetak godina unazad! Rijetki su prije rata bili oni koji bi se odlučili na jednodnevne alpske ture. Popularizacija i široka podrška narodne vlasti uzrokovala je veliko omasovljenje ovog plemenitog športa, kojim upoznajemo u pravom smislu riječi ljude grada i sela sa nepresušivim ljepotama i bogatstvima naše domovine. Izletima u planine, na pitome obronke ili vrletne stijene, čeliče se karakteri, osvježuje fizička i duhovna snaga naših ljudi, toliko potrebna u ovim presudnim časovima, kada se na rušenju starog izgrađuje nova, snažna i uvijek mlada društvena zajednica.

Sutrašnja nedjelja predstavljala je pravu invaziju zagrebačkih planinara na Julisce Alpe. U jednom vagonu puno »poštara«, a malo dalje čitavi vagon rezerviran za članove PDZ-a. Bilo nas je preko pedeset. U mrkloj noći prvo iskrcavanje u Mojstrani pojedinih grupica za Triglav preko »Tominšeka« i nekih naših penjača za Zimmer Jahnovu« u Sjevernoj stijeni.

Glavno iskrcavanje je noćas u Kranjskoj Gori. Raspored tura je bogat: Špik (2472 m) iz Krnice, Škrlatica (2738 m) sa susjednom Dolkovom Špicom (2582 m), Razor (2601 m) preko Križa (2410 m), Stenar (2501 m), također preko Križa, Prisojnik (2547 m) sa Vršića, Mojstrovka (2332 m) sjevernim klinčanim putem.

Kod mosta ispred »Doma pod Prisojnikom« rastanak. Nas tri-naestorica krećemo stazom uz desnu obalu Vel. Pišnice za Krnicu. Noć je zvjezdana, ali bez mjeseca, te nam po neravnom i kamenitom putu dobro dolaze baterijske svjetiljke. Oko $\frac{3}{4}$ 1 izbijamo na malu čistinu ispred Koče v Krnici (1218 m), dakle 1 metar niže od najvišeg vrha Zasavskih planina Kuma. Opskrbnica Pepca, koju budimo iz prvog sna, poslužuje nas tradicionalnim čajem. Obavljamo na brzinu sve planinarske formalnosti: upis u knjigu, štempliranje razglednica, legitimacija i sl. Špikaši dobivaju na planinarsku riječ, iako dosta teško, od Pepce žig Špika. Zatim kratki odmor i u $\frac{1}{2}$ 4 ustajanje. Bilo je dogovorenno, da ćemo se dići pola sata ranije, ali je Pikina budilnica zatajila!

Točno u 4 napuštamo dom. Svježi jutarnji zrak brzo nas je razdrijemao i što se više uspinjemo kotlinom Krnice, to je pogled sve raznovrsniji, sve bogatiji. Oko ni vrhovi već su bili obasjani crvenim tracima sunca na izlasku, kada smo oko $\frac{1}{2}$ 6 stigli na strmi snježnik ispred Kriške stene. Divna je ova stijena koja potpuno zatvara kotlinu Krnice, impozantna u svojoj veličini i ljepoti, a opet razmjerne lagana i pristupačna i manje vještим planinarima. Uspon preko nje traje oko 1 sat, a taj se put može naročito preporučiti za ture na Škrlicu, Stenar, Razor i okolne vrhove, jer je kudikamo zanimljiviji, brži i manje naporan nego uspon preko Ruša ili Bukovlja iz Aljaževog doma.

Pogled prema sjeveru i sjeverozapadu ovako rano u zoru sa same stijene je divan. Odlično se vide konture bijele piramide Grossglocknera, Visokih Tura, Sonnblicka i bezbroj ostalih vrhova u susjednoj Austriji. Glavni autoritet naziva tih »Dreitausendera« je Pika. Usput mali Vlado, naš plezalec, pravi svoje smjerove, jer mu je sama planinarska staza sa svojih par klinova »dosadna«. Gotovo neprimjetno, bez naročitog napora izbijamo oko 7 sati na samu ivicu Kriške stene. Tu se rastajemo, jer nas trojica polazimo na Razor, Pika pravi prvenstveni uspon na Stenar, a Puba vodi ostalu šestoricu preko Dolgove Špice na Škrlicu. Pored samog ruba Kriške stene je raskrsnica puteva, sve odlično markirano sa putokazima, tako da se čovjek može vrlo jednostavno i lako orientirati. Blagim usponom vodi nas put do pored samog vrha Križa (2410 m) gdje ostavljamo Piku, te se strmo spuštamo prema Kriškim Podima.

Put vodi uz prvo Kriško jezero koje je tamno i četvrtastog oblika, spušta se dalje do kojih stotinu metara iznad manjeg drugog jezera i pravi luk prema sjeverozapadu na sipine između južnije Planje (2453 m) i sjevernijeg Razora (2601 m). Iznad raskrsca putova kraj drugog jezera gradi se novi planinarski »Dom na Kriškim Podima«. Smještaj tog doma, koji će vjerojatno biti dogotovljen slijedeće godine, idealno je izabran i on će popuniti prazninu u ovim predjelima naših novooslobodenih krajeva. Pristup do doma je mnogovrstan. Iz Krnice preko Kriške stene, iz Aljaževog doma preko Bukovlja, sa Vršića preko Mlinarice i sedla između Planje i Razora, te iz doline Trente (mjesto Log) širokom lako pristupačnom stazom. Dom leži iznad drugog Kriškog jezera od kuda će dobivati vodu za piće i u neposrednoj blizini najjepšeg tamnozelenog trećeg, t. zv. Splevskog jezera.

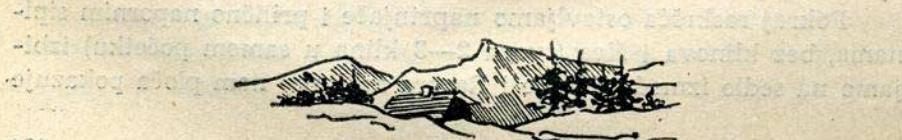
Pokraj raskrsca ostavljamo naprtnjače i prilično napornim sipingama, bez klinova i žica (svega 2—3 kline u samom početku) izbijamo na sedlo između Planje i Razora na kojoj nam ploča pokazuje

još 40 minuta do vrha. Još malo napora i znojenja, i nešto prije 10 sati izbijamo na vrh. Koliko sam dugo čeznuo za ovim trenutkom! Razor je jedan od onih vrhova u Julijskim Alpama koji nam je prije rata bio nepristupačan, jer je bivša granica vodila svega kojih 100 metara sjevernije ispod samog vrha. Bio nam je toliko blizu, a opet tako daleko. Danas je granica pomaknuta daleko prema zapadu s onu strane Kòritnice.

Pogled sa vrha je veličanstven. Razor je svega 262 metra niži od Triglava. Dok nam je Škrlatica sa svojim susjedima bila zastrta gustom neprozirnom maglom, dotle smo prema zapadu i jugu imali razmijerno čisti horizont i u daljini mogli dobro razabratati Tršćanski zaljev. Triglav, Kanjavec sa jugoistoka, te Prisojnik, Mojstrovka, Jalovec i Mangart sa zapada bi su nam tako reći na dohvatu ruke, a dalje se pogled gubio u daljini. Na vrhu Mojstrovke dobro smo razabirali skupine planinara. Naš trud i napor bio je bogato nagrađen. Na vrhu u limenoj kutiji našli smo na novu knjigu, a naročito nas je obradovao potpuno novi žig. U posljedne vrijeme mnogi su vrhovi snabdjeveni žigovima, na veliku radost »lovaca na štampilje«, iako je to u stvari slabost većine planinara. Ovu pojavu međutim ne smijemo osuđivati, jer nas ti žigovi u našim dnevnicima, uz razne snimke, podsjećaju na izvršene uspone i nezaboravne časove u planinama.

Sa vrha smo se oko $\frac{1}{2}$ sata spustili istim putem do raskršća i iznad već spomenutog najljepšeg Splevskog jezera uživali zasluženi odmor. Odavde smo potpuno novo markiranom stazom za kojih 20 minuta stigli na sedlo t. zv. »na Robu« između Stenara i Sovatne. Odavde se put strmo ruši kojih 1200 metara niz Bukovlje u dolinu Vrata. Čitav silaz od drugog jezera do Aljaževog doma može se preći za 2 do $\frac{2}{3}$ sata. Koliko god ove sipline Bukovlja nisu ugodne, to se uloženi napor gubi u usporedbi sa veličanstvenim pogledom na grandioznu Sjevernu triglavsku stijenu, koja se je u svojoj veličini ispriječila ispred nas!

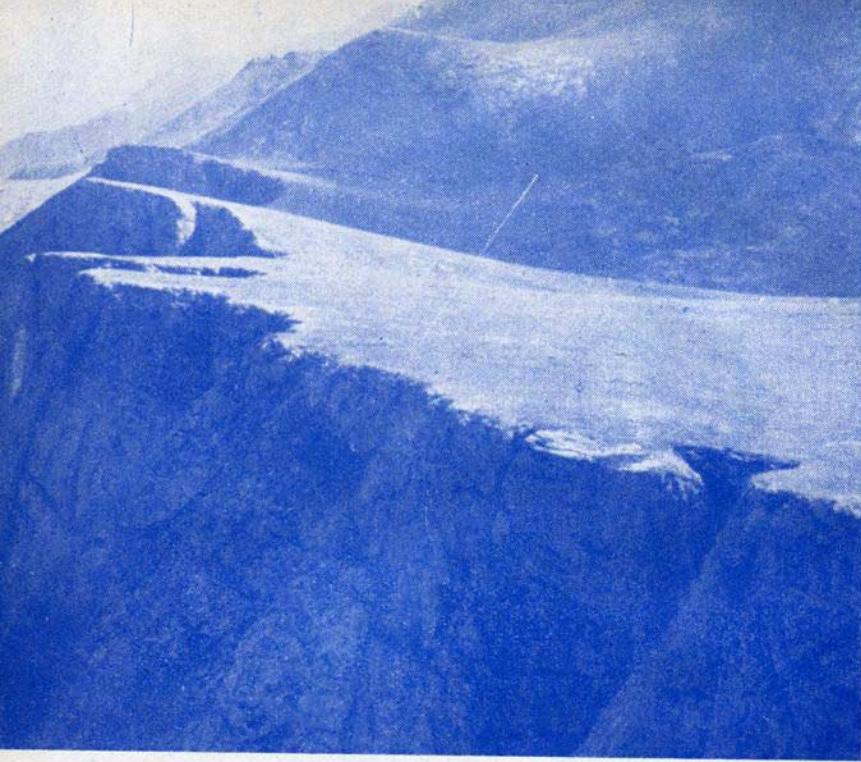
Na Aljaževom domu dulji odmor. Oko 4 sata dolaze umorni, ali sretni naši drugovi sa Škrlatice. U sumrak vraćamo se stazom »čez Galerije« pokraj slapa Peričnika prema Mojstrani. Pokraj nas žubori hitra i kristalno čista Bistrica, zrak je pun mirisa crnogorice i cvijeća, a naše misli i naši zadnji pogledi okreću se prema dnu doline Vrata, gdje posljednji traci sunca na zalasku miluju naše drage vrletne vrhove.

Razor sa Kriških Poda

Foto: B. Heneb

Jakupica
Solunsko polje

foto: Ž. Poljak

Solunska glava
(2540 m) sa Nežilovskim
stijenama, gledana sa
južne strane

Planine Makedonije

(Nastavak)

III. JAKUPICA

Premda Jakupica spada među naše najviše i najveće planine, vrlo je slabo poznata i ovo je njezin prvi planinarski opis. Do danas joj čak ni ime nije još potpuno utvrđeno. Na kartama i u literaturi načizmo razna imena: Jakupica, Jakubica, Karadžica, Mokra planina, no najviše se uobičajilo ime Jakupica i pod tim imenom je u literaturi najpoznatija. Narod je zove Mokra planina, a Jakupicom naziva samo jedan ogranač Solunske glave, visok 1986 m.

Otkad su Kajmakčalan i Korab postali nepristupačni, jer su pogranične kote, čitav planinarski rad u Makedoniji orijentiran je prema centru, t. j. prema Jakupici, te ona postaje svakim danom sve aktuelnija među malobrojnim makedonskim planinama. Grade se planinarske kuće, markiraju putovi i istražuju novi tereni. Jakupica ima vrlo povoljan položaj, jer se nalazi južno od Skopskog polja, u blizini glavnog grada Makedonije. Njezin plato ruši se strmo na zapad u divlji kanjon romantične rijeke Treske, koja je izdubla kanjon kroz dolomitne stijene, te kod Skoplja utječe u Vardar. Kad se kroz nju izgradi projektirana cesta, služit će ne samo kao ishodište za zapadni dio Jakupice, nego će i sama postati važan turistički objekt. Na istok se Jakupica spušta lagano i valovito u dolinu Vardara, a strmo u dolinu njegova pritoka Babune. Doinom tih rijeka ide pruga Skopje—Prilep, koja čini polukrug oko čitavog masiva.

Južno od Jakupice nalazi se veliko Prilepsko polje s nepreglednim nasadima duhana, gdje u vrijeme berbe 70% stanovništva noću izlazi na rad — duhan je najbolji kad se bere noću. Oko Prilepa nalazimo interesantne geomorfološke oblike. Južno se nalazi granitna Selečka planina i Dren-planina, koje su tako gole i stjenovite, da i sam dinarski krš zaostaje za njima svojim bogatstvom oblika. Pola sata Prilepu na sjever diže se golema hrpa raspadnutog gnajsa i granita s bezbrojnim fantastičnim oblicima ljudi, sfinga, kornjača, i figurama koje može samo bajka izmislići. Iznad svega toga dižu se kao kiklopske zidine okomite granitne stijene, a na njihovu vrhu strše ostaci golema starog grada, Markove kule, koje su opjevane i protumačene mnogim narodnim pričama. Premda vrh nije visok, nema ni punih 1000 m, uspon je na njega dosta težak.

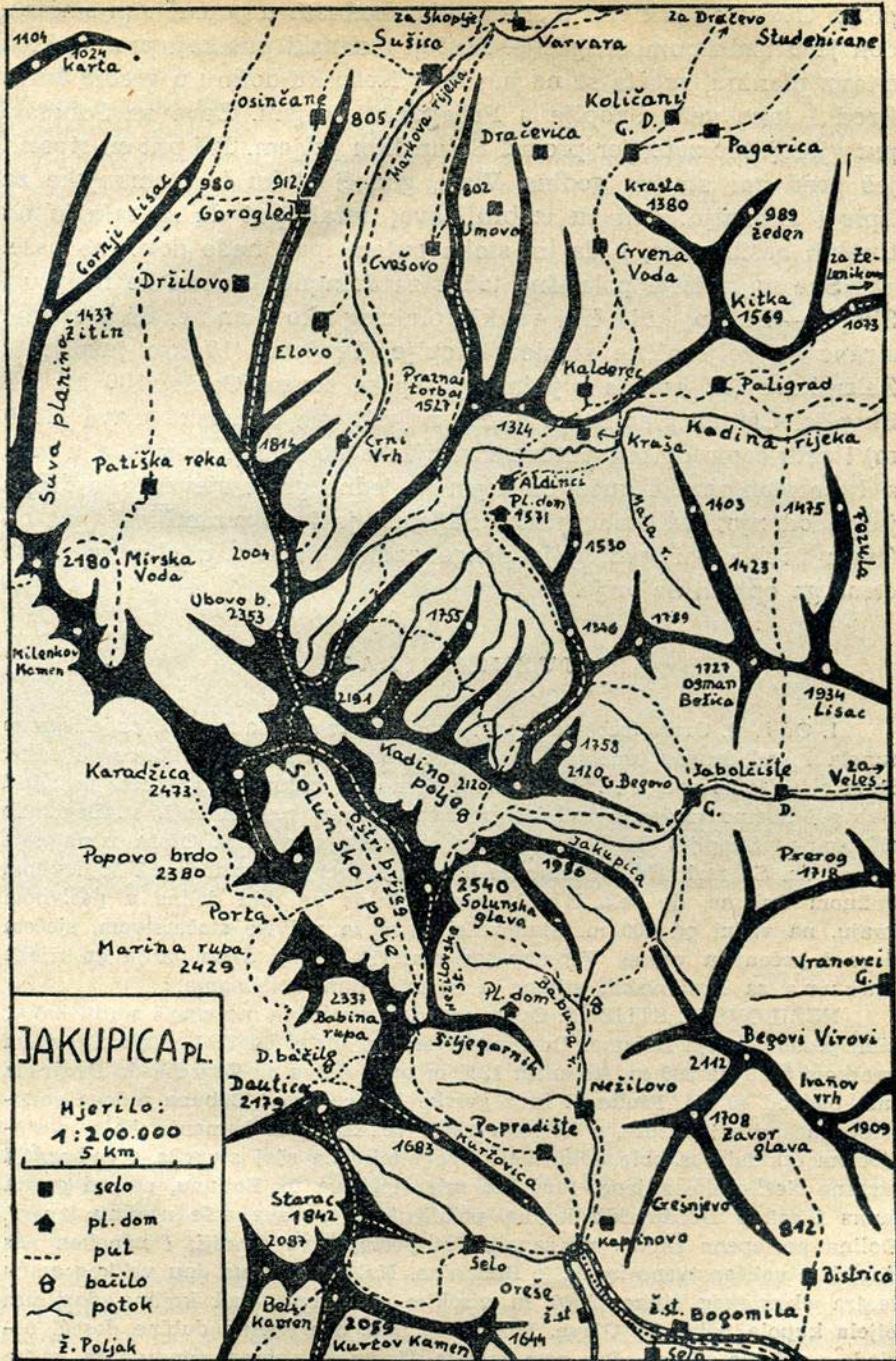
Granita nalazimo i u Jakupici, i to zajedno s kristalastim škriljevcem, ponajviše na sjeveroistočnom dijelu. Ali glavninu, jugozapadni i centralni dio, čini vapnenac, koji se na mnogo mesta protegao preko granita i škriljevca u obliku tankog plašta. U vezi s vapnenačkom građom znatno su razvijeni krški oblici s krškom hidrografijom. Nalazimo ponore, vrtače, škrape i zemlju crvenicu. Sjeveroistočni dio bogat je vodom, dok je ostali najviši dio, a naročito Karadžica, Dautica i Solunska glava, ljeti posve bezvodan. Stoga treba vodu nositi sa sobom ili tražiti snježanike, koji se zadržavaju preko čitavog ljeta.

Vremenske prilike na Jakupici na žalost su često nepovoljne, jer jugozapadni vjetrovi, koji ovdje najčešće duvaju, donose s Egejskog mora vlagu, koja se, rashlađena u tim visinama, obara u obliku kiše. Stoga su joj vrhovi često u magli, a otuda joj sigurno i ime Mokra planina. Na Jakupici nema one ljetne vrućine kao na drugim planinama, pa se temperatura za ljetnih noći znade spustiti i do nule. Zimi pak napadaju silne naslage snijega, i to već u listopadu, a rastope se tek u lipnju. Nasuprot planinskim visinama, okoline doline imaju potpuno drugačiju klimu: vruća ljeta i malo oborina.

Oko Jakupice nalaze se obrađena polja, vinogradi i nasadi duhana, a iznad njih pojas šume, koji je obzirom na siromaštvo Makedonije šumom, dosta velik, tako da Jakupica pokriva najveći dio potrošnje drva u Skoplju. U nižim predjelima raste bukva, koja na nepristupačnim mjestima, na pr. u dolinama Kadine reke i Babune, tvori čitave prašume. Iznad bukve nalazimo ponegdje uski pojasi crnogorice, a iznad 1500 m samo travu i klekovinu. Osobito su bujni pašnjaci u visokim krškim depresijama Solunskom i Kadinom polju, gdje se staložila plodna crvenica. Stoga je Jakupica pogodna za stočarstvo, pa kad ljeti u nizinama trava izgori od žege, ovdje stoka nalazi najbolju pašu.

Prije rata ljetovali su ovdje Vlasi (rumunjski pastiri) sa svojim stadima, a sada je Jakupica pašnjak za 25.000 ovaca poduzeća »Crvena zvezda« iz Štipa. Ovdje se vodi uzorno planinsko gospodarstvo, pa je sagrađena čitava mreža bačila (pastirskih stanova). To su bačila na Kadinoj reci, Alagici, Salakovoju, Kadinom polju i Dautici. Ovdje je svake godine do kraja rujna zaposleno 130 ljudi, podijeljenih u 5 brigada, koji pasu i muzu ovce, prave sir i na konjima izvoze mlijeko iz planine. Sve je to na 2000 m iznad mora, a ipak nigdje u Jugoslaviji nismo kod pastira vidjeli takve higijenske prilike i tako visok standard života kao ovdje.

Najviši dio Jakupice je plato visok preko 2000 m, koji je sa tri paralelna grebena podijeljen u dvije doline, Solunsko i Kadino

polje. Ovakav oblik čini planinu neprohodnom u poprečnom smjeru, dok je u uzdužnom drugačije. Postoji dužinski put koji prolazi kroz čitavu planinu, spušta se na jug kroz Krapsku dolinu u gradić Južni Brod i tako veže Skoplje s Prilepskim poljem. Zove se Solunski put vjerojatno zato, jer prolazi Solunskim poljem. Taj put su stvorili još pred par stotina godina Vlasi, goneći stoku iz Rumunjske za Epir i Albaniju. Oni su izabrali ovaj težak put da se sakriju od turskih bašbozuka, a da im stoka putem ipak nađe dovoljno paše.

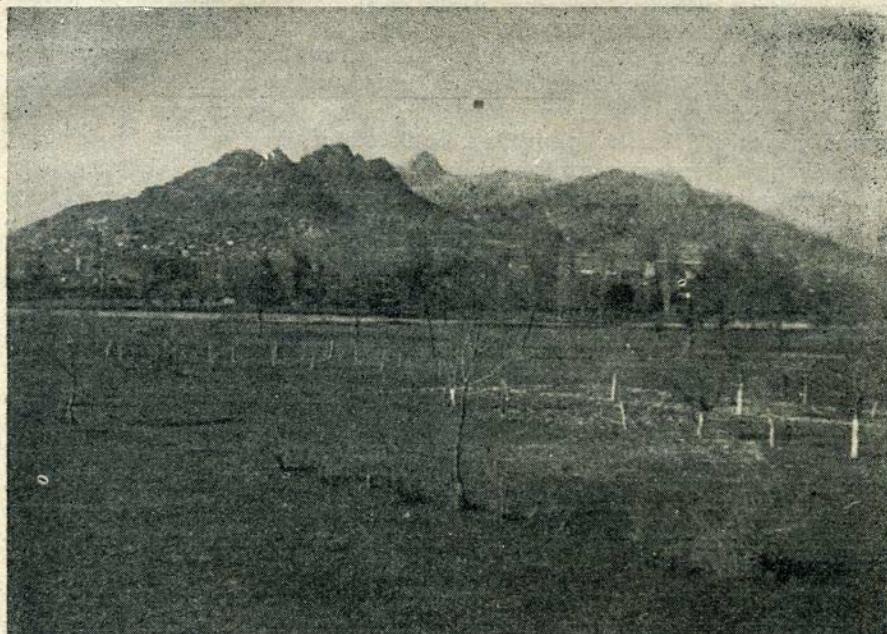
Sve najvažnije polazišne točke za Jakupicu naaze se na pruzi Skoplje—Prilep, koja čini veliki polukrug oko planine. Sa sjeverne strane su željezničke stanice Skoplje, Dračevo (10 km južnije) i Zešenikovo (22 km), a s južne, prilepske strane Oreše, 100 km od Skoplja. Centar planine je njezin najviši vrh Solunska glava (2540 m) i zato ćemo opisati putove i varijante koji vode na nju, a u vezi s dvije planinarske kuće, od kojih se jedna gradi sjeverno, a druga južno od nje. Od svih prilaza najkraći je i najzanimljiviji put od Oreša preko Nežilova, gdje pruga zadire duboko u planinu. Zato ćemo ga opisati najprije.

JUŽNI PRILAZI

1. Od ž. st. Oreše treba se vratiti prugom par stotina metara, prijeći preko tunela i kod drugog tuneala, u koji vlak ulazi s mosta, spustiti se do ceste. Sada ostavljamo prugu i idemo cestom desno do raskršća kod mosta na rijeci Babuni. Ovamo možemo doći i s protivne strane, cestom iz ž. st. Bogomile (94 km od Skoplja). Iz Bogomile ima tričetvrt sata, a iz Oreša samo pola sata hoda. Sa raskršća krenemo cestom na sjever romantičnom i šumovitom dolinom Babune, do sela Nežilova. Selo je na dnu doline u pasivnom kraju, na visini od 700 m. Stanovnici bave se najviše stočarstvom, sjećom drva i pečenjem vapna. Vapnenastog materijala ima dosta, valja ga riječ Babuna sa Nežilovskih stijena u neizmjernim količinama.

NEŽILOVSKIE STIJENE. Ovdje usred šume jedva možemo i slutiti kakav silni posao obavlja Babuna. Od svog izvora na visini od 1551 m pada u svom kratkom toku na 300 m, što znači 1250 m pada (Sava od Zagreba do Beograda ima pad od 40 m). Prolazeći kroz gorske klance pravi Babuna mnoge vodopade, meandre i klisure, a koritom valja veliko bijelo kamenje, koje je stoljećima otkidala sa obale Solunske glave i tako na njoj stvorila grandiozne i strašne Nežilovske stijene. Idući od sela Nežilova uz Babunu, posred gustih šuma i mimo Nežilovskih koliba, približujemo se sve više njezinu izvoru. Dolina postepeno skreće na zapad, put postaje sve strmiji, i napokon nas dovodi u veličanstveno izvorište Babunino. Nalazimo se na dnu velikog amfiteatra okruženog sivim, 1000 m visokim stijenama, nad kojima dominira bijela kupola Solunske Glave. Pokušamo li iz ove tjesne dubine doseguti pogledom vrhove stijena, dah nam zastaje. U tim stijenama, nepoznatim našim alpinistima, učinjen je svega jedan prvenstveni uspon. Prema podacima Planinarskog saveza Makedonije, godine 1936. popela su se pomoću užeta i klinova

dva slovenska penjača na Nežilovske stijene a poslije njih nitko se više nije penjao. Nežilovske stijene (makedonski: Nežilovski karpi) sastoje se od vrlo tvrdog vapnenca, visoke su i po 1000 m, a do njih ima od pruge 4 sata hoda. Vrlo su pogodne za penjanje, i tu će u budućnosti alpinisti naći dosta posla. U stijenama nalazi se i nekoliko neistraženih špilja, gdje bi se obzirom na vapnenastu građu mogla dogoditi otkrića puna iznenadenja. Prilaz do njih je težak i zarašten, pa treba u selu naći vodiča.

Markovi Kuli kod Prilepa

Foto: Z. Poljak

Ovaj kraj je idealno mjesto za izgradnju planinarskog doma. Odlične klimatske prilike i bujna vegetacija, mnogi dobri izvori i pasterve u potocima, a prije svega blizina Nežilovskih stijena i Solunske glave, sve su to bili razlozi, da je Planinarski savez Makedonije ove godine odlučio ovdje sagraditi veliki dom sa 9 soba i 200 skupnih ležaja. Izgradnja je već započela i temelji se kopaju na čistini zvanoj Šeores (oko 1600 m), par kilometra prije izvora Babune, visoko iznad njezina korita na Šljegarniku. Do kuće trebat će 4 i pol sata hoda, a od kuće na Solunsku glavu još 2 sata.

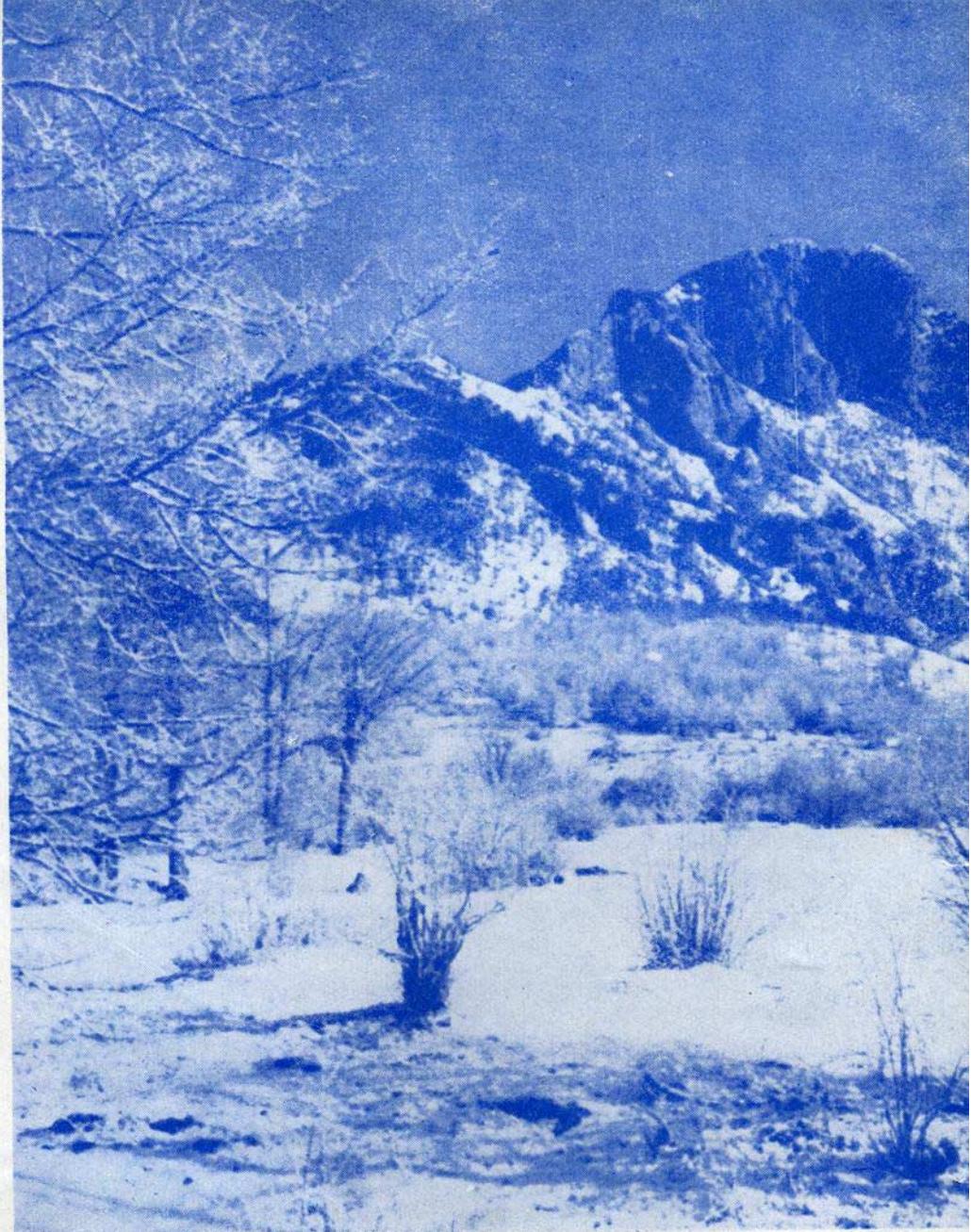
Od gradilišta treba se prvo uspeti grebenom po dosta opasnom terenu do podnožja Babine rupe, gdje dolazimo na Solunski put. On obilazi Babinu rupu (do njenog vrha visokog 2337 m treba 20 min.) i vodi nas do dugog Solunskog polja, najveće krške depresije na Jakupici. Polje ostavlja dojam stepa, obrašteno je travom i posuto kamenjem, bezvodno je i valovite površine. Put se kreće na visini od 2100 m i lagano se spušta

prema centru. S juga je polje ogradieno grebenom dugim oko 8 km, koji počinje Babinom rupom i nastavlja se preko Marine rupe (2429 m) i Popova brda (2380 m) do Karadžice (2473 m). Između Marine rupe i Popova brda nalazi se prodror Porta, kroz koji se u glacijalno doba spuštao glečer, znatno ga proširio i snizio na 2040 m.

1. SOLUNSKA GLAVA (2540 m). Solunski put odlazi poljem prema zapadu, a mi krećemo rubom polja iznad Nežilovskih stijena na sjever prema Solunskoj glavi. Koga hvata vrtoglavica i nije siguran u sebe, neka se ne približava rubu. I iskusnog planinara hvata jeza pred ovim kontrastom. Čovjek ne sluteći ništa dolazi po lijepoj zelenoj livadi do ruba i ostaje zapanjen od nenadanog pogleda u hiljadumetarsku dubinu, na nagnute stijene u labilnom položaju, koje kao da će se svaki čas survati u izvorište Babune. Zaokupljen osjećajima i vidikom, čovjek se ni ne sjeća napora jednosatnog uspona na vrh. Solunska glava ima oblik stoča, koji se vidi iz istočnog dijela Skoplja, i imponira svojom visinom. S istočne strane je odsjećena i tu se bjelasa vapnenac Nežilovskih stijena. Vidik je zaista neopisiv. Šar-planina s Ljubotenom i Turčinom, Golemi Korab, Skopska Crna gora i istočni dio Skoplja. Na jugu Kajmakčalan, i ako je naročito lijepo vrijeme, vidi se navodno Solun sa Solunskim zaljevom u Egejskom moru. Kažu da od tuda i dolazi ime Solunskoj glavi. Sada imamo pregled nad čitavim masivom Jakupice. Vide se Dautica (2179 m), Begovi Virovi (2112 m), Babune (oko 2370 m). Sada nam postaje jasno odakle ime Babinoj i Marinoj rupi. Na njihovim vrhovima vidimo dvije ponikve, koje im daju čak i izgled kratera. Kao na dlanu vidimo Solunsko i Kadino polje i greben koji ih dijeli. Sačinjava ga osim Solunske glave Oštari brije (2365 m), a iza njega vide se od lijeva na desno Karadžica (2473 m), Oštri vrh (2275 m) i Ubovo brdo (2353 m). Ako se dobro gleda, može se 50 m istočno ispod vrha naći špilja, zapravo ponor sa vječnim snijegom, koji može čovjeka spasiti od žede u tom bezvodnom kraju. Put od Oreša na vrh traje oko 6 i pol sata.

2. Tko ima dosta vremena i kondicije, može iz Oreša krenuti mnogo duljim putem preko Dautice, južnog dijela Jakupičkog masiva. Kad se iz stanice dođe do ceste, treba krenuti lijevo u selo Oreše (oko 1 sat), a zatim lijevom dolinom najprije 1 km uz potok, onda lijevo uzbrdo vrlo strmim dvosatnim usponom kroz šumu na travnati greben. Put dalje vodi grebenom prema zapadu pod Kurtov Kamen (2059 m) na koji se možemo popeti za pola sata. Pod njim put skreće na sjever i desno od njega opet dosije greben, gdje se spaja sa Solunskim putem. Njime produžimo pokraj Starca (1842 m) do raskršća. Solunski put vodi lijevo u Dautičko bačilo obilazeći u luku Dauticu, a planinarski ide grebenom ravno na njezin vrh visok 2179 m, po kojem nosi ime čitav dio Jakupice. S druge strane vrha pogled pada u amfiteatralnu dolinu duboku 300 m u kojoj je radi množine vode podignuto Dautičko bačilo. Čudna je pojava tolika množina vode u kršu. Na ovoj maloj visoravni isprana je čitava naslaga vapnenca, tako da se na nepropusnu tlu javlja mnogo malih potočića. Nakon par stotina metara toka voda nailazi opet na vapnenački teren i gubi se u ponorima. S Dautice se ne treba spuštati u bačilo nego se može produžiti grebenom po bespuću, dosta naporno, i preko grebena Plavnika stići na prije opisani put pod Babinom rupom.

3. Treća, dosta lagana varijanta je put preko sela Papradišta. Kad se sa stanice dođe do ceste pređe se preko nje i laganim usponom od 2 sata

Prvi snijeg na Kleku

Foto: T.

Kod Kranjske gore — u pozadini Razor

stježe kroz nisku hrastovu šumu, iznad desne obale Babune, do sela Papradjšta. Nešto prije se sela prolazi put uz ogradi, ali slab izvor vode. Desno se pruža lijep pogled na strme, šumovite Begove Virove (2112 m). Od sela treba ravno gore na plato, s kojeg se pruža prvi pogled na Solunsku glavu. Odavde se put nastavlja ravno prema zapadu po dubokoj hladovini stare bukove šume. Putem prelazimo čistinu s dobrim izvorom, a zatim opet ulazimo u šumu, gdje se po stablima nalaze ostaci markacije iz 1938. godine. Na mnogobrojnim

Jakupica: Sušenje duhana u arnautskom selu Količane

Foto: Z. Poljak

šumskim stazama lako se može zalutati, zato se treba držati što više lijevo, uzbrdo. Kad izađemo iz šume imamo pred sobom visoki greben Plavnika. Ispod Plavnika nalazi se zadnji izvor, gdje se treba opskrbiti vodom, a zatim se uspeti nogostupom po obronku Plavnika do Babine rupe, gdje se dolazi na prije opisani put za Solunsku glavu. Čitav put traje 6 i pol sati.

SJEVERNI PRILAZI

Sjeverni prilazi na Jakupicu manje su zanimljivi i neprispodobivo dulji. Zato se na Aldinskoj planini, iznad sela Aldinaca gradi na visini od 1570 m velika planinarska kuća, jednaka onoj južno od Solunske glave. Kuću gradi planinarska grupa Ribarskog društva iz Skoplja, a bit će stavljen pod krov možda još ove godine. Oko Aldinske planine pravi polukrug Kadina rijeka, vrlo bogata pastrvom.

1. Najkraći je put iz ž. st. Dračovo. Dosta dosadnom cestom kroz nasade duhana i vinograde ima dobro 2 sata hoda do arnautskih sela D. i G. Količana i još jedan sat do sela Crvene Vode. Čudan izgled imaju ta sela. Kuće su im od krova do zemlje obložene duhanskim lišćem, koje se суši na zraku nanizano na konopce. Muslimansko stanovništvo tih sela tako je šutljivo i bez života, da se prolazniku čini kao da ide kroz izumrla mjesta. Nigdje se ne vidi djece, žene se pokrivaju i bježe pred strancima, jedino

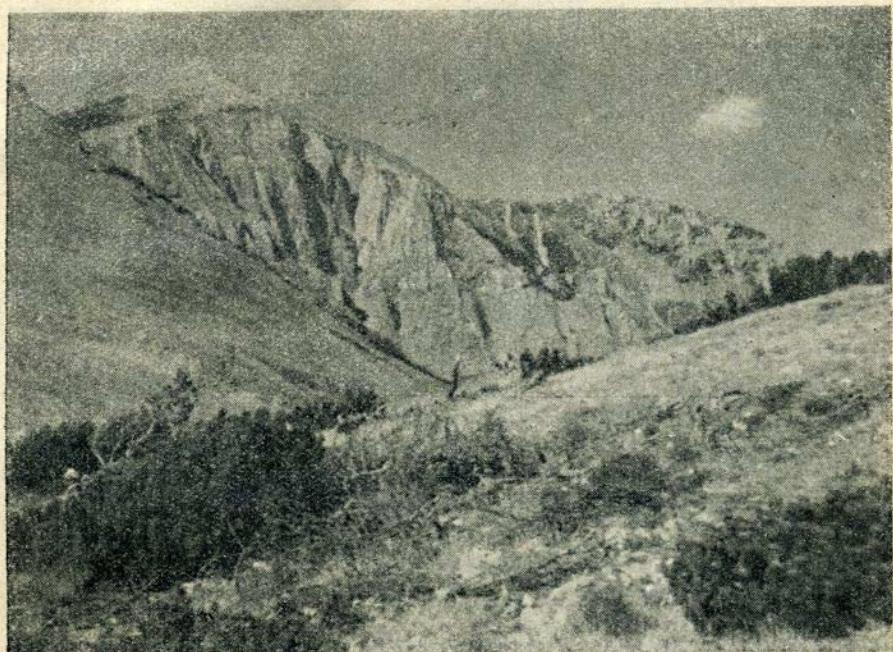
Jakupica: Bačilo na Kadinoj polju, vlasništvo »Crvene zvezde« iz Štapa

Foto: Z. Poljak

sijedi starci s urednim bijelim bradama dostojanstvenim korakom šeću selom. Svuda turski običaji, orientalna nošnja i život; anahronizam, koji je osuđen na propast. Čim ostavimo sela za sobom, nestaje neugodnog osjećaja. Penjemo se krajem obraslim grmljem do Kaldireca, a odavde uzbrdo nad selo Krušu. Od sela se put spušta desno do vodenice na Kadinoj rijeci, pa se na drugoj strani uspinje preko sela Aldinaca na visinu od 1570 m, gdje je gradilište novog doma. Put do kuće traje 7 sati hoda. Dalje do Solunske glave treba još 4 sata.

To je najljepši dio puta. Ide grebenom Aldinske planine, Demirovom livadom i Lednjem, čas kroz gусте šume tako pune sočnih crnih malina, da ih se za par časaka može nabratiti na desetke kilograma, a čas travnatim čistinama s lijepim pogledom na šumovite ogranke Jakupice. Jednom smo ovdje berući maline tako zalutali, da smo tek nakon par sati lutanja našli pravi put. Kad se put počinje približavati Gor. Begovu, uspon postaje sve

strmiji. Maline zamjenjuje borovnica, a šume klekovina, kroz koju se dosta slabih putova vlači do sedla između Gor. Begova i Šaškovicice. Na sedlu zastajemo pred nenadanim krasnim pogledom na Kadino polje sa velikim stadijama ovaca i krava. Iznad polja diže se 400 m visoki vapnenački zid sa stjenovitom Babunom i Solunskom glavom lijevo, i Oštrim brigadom desno. Mi se nalazimo na grebenu koji polje zatvara sa sjeverne strane. Lijevo od nas je Gornje Begovo (2120 m), do kog se možemo popeti za par minuta,

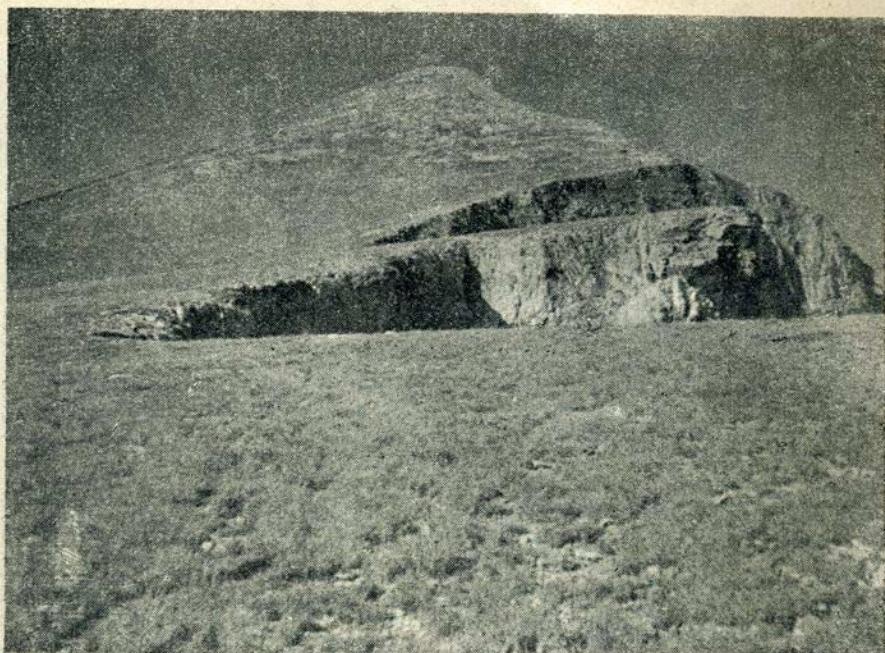

Jakupica: Solunska glava (2540 m) sa Nežilovskim stijenama,
gledana sa Plavnika

Foto: Z. Poljak

a desno blago nagnuti, jedva 100 m visoki travnati greben Šaškovicice (2191 m) i Ubogog brda (2353 m). Upravo školski primjer kontrasta između vapnenačkog krša s jedne strane i škriljevaste, granitne planine s druge strane. Niz Šaškovicicu spušta se preko bujnih zelenih livada Kadinskog polja nekoliko potočića i kad dolaze do granice vapnenca, pod vapnenačkim zidom centralnog grebena, nestaju svi od reda u ponorima. Kadino polje je dugo 7 km. Lagano i valovito se spušta sa visine od 2100 m na istok do 2000 m, pa se između Gor. Begovog i Babune probija preko sedla od 2060 m u dolinu Begove rijeke. Ovamo se spušta i put do arnautskog sela Jabolčića, kamo se planinarima ne preporuča silazak. U istočnom dijelu Kadinskog polja koje se također zove G. Begovo, nalazi se prije spomenuto bačilo »Crvene Zvezde« iz Štipe. U vrijeme, kad su se tek počele graditi planinarske kuće na Jakupici, ovdje nas je V. brigada tako ljubezno primila i pogostila, da ćemo se uvijek sjećati makedonske gostoljubivosti. Poslat ćemo im ovaj broj »Naših

planina« s njihovom slikom, da vide kako planinari ne zaboravljaju svoje prijatelje. Ovdje smo vidjeli kolika je silna razlika i u mentalitetu i u higijeni između slavenskih pastira (Makedonaca) i Aronauta (Šćipetara, Šiftara). Od bačila do Solunske glave treba još dobar sat veranja putem, koji se penje s istočne strane polja, kroz klekovicu i mimo ostataka jednog srušenog američkog aviona. Istočno ispod Solunske glave ostavljamo put i kratkim, strmim usponom stižemo na vrh.

Jakupica: Solunska glava (2540 m) sa Nežilovskim stijenama
gledana s južne strane

Foto: Z. Poljak

2. Do Solunske glave može se doći i izravno iz Skoplja, preko sela Rakotinaca do Sušice, gdje je Markov manastir na Markovoj rijeци. Zatim dolinom Markove rijeke preko sela Crni Vrh na Salakovu planinu. Ovdje će vam seljaci pokazati dva mala jezera za koja tvrde da su opasna po život. »Svakog tko uđe u njih, voda povuče na dno i nestane mu traga.« Sa Salakove planine treba još jedan sat do Kadinskog polja. Čitav put traje jedan dan hoda, i otkad se gradi Aldinska planinarska kuća, planinari ga više ne upotrebljavaju.

3. Skopski planinari u zadnje vrijeme forsiraju jedan novi put. Od ž. st. Želenikovo (22 km od Skoplja) idu do sela Građovaca, a odatle grebenom na istok preko Čistine Popovo gumno s lijepim vidikom, do Paligrada, gdje se spuštaju u dolinu Kadine rijeke. Kod ušća Male rijeke prelazi se most i usponom preko Aldinaca stiže za 7 sati do kuće. Dok ovaj interesantni put ne bude markiran, lako se može zalutati.

Da zaključimo. Iz svega dosadašnjega može se vidjeti, da je prije izgradnje domova bio dosta težak pothvat planinarenje po Jakupici. Ali otkad se na liniji Skoplje—Oreše grade dvije kuće, nestaje glavni problem Jakupice i njezin golemi masiv otvoren je za planinare.

Jakupica: Nežilovske stijene na Solunskoj glavi

Foto: Ž. Poljak

POPIS PLANINARSKIH KUĆA MAKEDONIJE

1. Popova Šapka, planinarsko-skijaški dom na 1785 m (Šar-planina). Uspon od ž. st. Tetovo preko sela Liscia 3 i pol sata laganog hoda kraticom ili novom automobilskom cestom u serpentinama. To je najveća planinarska kuća u Makedoniji, opskrbljena je čitave godine i povezana s Ceripšinim vrhom (2525 m) skijaškom uspinjačom.
2. Planinarska prihvatnica na Jelaku, 1 sat od doma na Popovoj Šapki.

3. Planinarska prihvatnica pod Turčinom (Šar-planina) na 2702 m, pola sata ispod vrha, a 2 i pol od vrha skijaške uspinjače na Ceripašnju vrhu.
4. Planinarska kuća pod Ljubotenom na 1650 m (Šar-planina). Obnovljena 1950. godine, posjeduje 12 kreveta. Od Tetova 20 km cestom do Vratnica ili Starog seća, a odavde 2 i pol sata uspona do kuće. Na vrh Ljubotena još 2 i pol sata.
5. Planinarski dom na Kopanči, 1625 m (Perister), sa 20 kreveta, opskrbljen čitave godine, 2 i pol sata od Bitolja, a tri i pol sata ispod vrha Peristera. Od Bitolja cestom do Magareva, a odavde lagani uspon kroz šumu.
6. Turistički dom na Kopanči, 1430 m (Perister), četvrt sata ispod planinarskog doma.
7. Planinarski dom na Golemom jezeru, 2218 m (Perister). 4 i pol sata hoda od Bitolja; najprije 8 km cestom do Nižepolja, a zatim uspon. (Dom još nije dovršen).
8. Planinarski dom na Aldinskoj planini, 1570 m (Jakupica), iznad Kadine rijeke i seća Aldinaca, 7 sati hoda od ž. st. Skoplja, Dračeva i Zelenikova. Još nije dovršen, a imat će 9 soba i 200 skupnih ležaja.
9. Planinarski dom pod Solunskom glavom iznad Nežilova, 1600 m (Jakupica). Dom se gradi na Šljegarniku, 2 sata ispod Solunske glave, a 4 i pol sata od ž. st. Oreše i Bogomile. Kuća je tek u izgradnji, a bit će jednaka predašnjoj.
10. Planinarski dom na Bušovoj Česmi iznad rudnika Cera (Kruševski kotar), 40 km cestom od Prilepa, a zatim uspon. Dom će biti dovršen koncem 1950. godine.

V I J E S T I

FRANCUSKI ALPINISTI OSVOJILI SU PRVI VRH IZNAD OSAM HILJADA METARA

kad su dne 3. lipnja 1950. stupili na vrh Anapurna u Nepal-Himalaji, visok 8078 metara.

Bilo je do sada više ekspedicija, koje su u Himalaji dosegle velike visine, pa su tako godine 1924. Mallory i Irvin, jurišajući na Mount Everest dosegli visinu od preko 8600 metara, ali samo na njegovom grebenu, dok nitko do sada nije osvojio vrh preko 8000 metara visine.

U ožujku ove godine krenula je iz Pariza ekspedicija, koju su sačinjavali ing. Maurice Herzog, Lou's Lachenal, Gaston Rebuffat, Lionel Terray, Marcel Ichac, de Noyelle, Marcel Schatz, Jean Coutzy i dr. Dudot. Ekspedicija je u travnju stigla do Tukuche, ishodišne točke njihovih pohoda u planine Nepala. Glavni im je cilj bio svladavanje vrha Dhaulaghir (8170 m), čiju je gromadu trebalo najprije upoznati sa raznih strana tokom mjeseca travnja i svibnja. Takovi usponi i obilaženja nizim predjelima ove planine, koji su dosezali nekad i do 5.500 metara visine, doprinijeli su mnogo upoznavanju njene grade, zatim aklimatizaciji članova ekspedicije i dokazana je velika vrijednost upotrebe nylon šatora, užeta i odjeće. Loše vremenske prilike, međutim, nisu dozvolile pristup na vrh Dhaulaghir, pa je zato koncem svibnja započela borba za 100 metara nižeg susjeda. Za 5. lipnja bio je najavljen prodor monsuna, a 23. je svibnja bio postavljen tek logor 2 (5900 m), dakle trebalo je brzo raditi. Između logora 2 i 3

(6400 m) sreli su se alpinisti s izvanrednim teškoćama penjanja u ledu, preko 70° nagnutih padina. Ovaj je logor postavljen 31. svibnja, logor 4 (6900 m) 1. lipnja i logor 5 (7400 m) 2. lipnja. Logor 5 su postavili Herzog i Lachenal, dok su u logoru 4 ostali Terray i Rebuffat, a u logoru 3 Couzty i Schatz. Vrh Anapurna dosegli su Herzog i Lachenal bez naročitih tehničkih teškoća, a kod spuštanja je primijetio Herzog, da je na vrhu ostavio svoje rukavice.

Kod logora 5 dočekali su ih drugovi Terray i Rebuffat i u času kad su se pozdravljali sa Herzogom, okliznuo se Lachenal i zadržao se 100 metara ispod logora bez većih povreda. Sutradan su nastavili spuštanjem po užasnom nevremenu, pa zbog snježne vijavice i magle nisu mogli pronaći logor 4.

Lachenal je putem opazio neku pukotinu, u kojoj su bivakirali sa svega jednom spavaćom vrećom. U noći je jedan snježni odron zasuo njihove cipele, naočale za snijeg i druge stvari. Opažali su znakove smrzavanja, koje je zahvaćalo njihove ruke i noge. Kad je svanulo nisu bili u stanju krenuti dalje, pa su davali znakove, koji nažalost, nisu bili opaženi. Tek ih je slučajno pronašao Schatz. Spuštanje je bilo otešano strmim padinama niz koje su se rušile lavine. Jedna je lavina zahvatila Herzoga sa dva Šerpa-pratioča i odvukla ih u dubinu. Usprkos toga ostali su na životu. Na putu iz logora 2 prema dolini morao je dr. Dudot amputirati Herzogu sve prste na rukama i nogama, a Lachenalu sve prste nogu.

NAJVIŠI VRH HINDUKUŠA

TIRIH MIR (7700 m)

osvojila je mala ekspedicija Norvežana 22. srpnja 1950. Ovo se gorje nalazi na granici Afganistana i Prednje Indije, a u susjedstvu su mu goleme planine Pamira. Tirih Mir je četvrti po redu od najviših osvojenih vrhova na zemlji.

Ovu su ekspediciju sačinjavali prof. Raess, Berg, Evenberg i engleski kapetan Streather.

IZ ALPINISTIČKOG ODSJEKA PLANINARSKOG DRUŠTVA SVE UČILIŠTA »VELEBIT«

»Kameni svati«: Vježbe

Već u osnutku Planinarskog društva Sveučilišta »Velebit« došla je do izražaja želja mnogih njegovih članova da rade na polju alpinizma. Taj rad omogućen je osnutkom alpinističkog odsjeka 19. V. 1950. godine. Prvih devet članova na dan osnutka i velik broj simpatizera našeg rada kao i današnji broj članova, kojih ima 46, dokaz su ne samo o uspjehu našeg rada na omasovljenju alpinizma i njegovom pravilnom tumačenju, već i u opravdanost našeg po-

stojanja i jamstvo našeg napretka. Manjak rekvizita i mali broj tehnički spremnog kadra uvjetovao je ne baš osobito velike cifre u statističkim podacima. Za ocjenu našeg rada i postignutih rezultata neće nam te cifre biti mjerodavne, no ne stoga što su razmjerno manje od drugih odsjeka, već stoga što postoji jedno bolje i vrijednije mjerilo za ocjenu rada jednog alpinističkog odsjeka. To je mjerilo naš međusobni odnos, naša povezanost i drugarstvo, te simpatije koje uživamo.

Da bi se odsjek i rukovodstvo učvrstilo, da bi se zbrojili napor i uspjesi i donijele pravovremeno smjernice za budući rad, održana je dne 7. XI. 1950. godine godišnja skupština alpinističkog odsjeka. Na njoj smo pretresli naše probleme i nedostatke, te upoznali sa svime naše članstvo. Na istoj smo skupštini izabrali novi upravni odbor u sastavu: Luj Krasznay, Zvonimir Žebić, Ratimir Čapek, Branko Lukšić, Momčilo Stejić, Jerko Maliner, Božena Gjetvaj, te nadzorni odbor od tri člana u kojega su ušli drugovi: Josip Mesarić, Bogomir Mihelčić i Bogomir Kahle.

U protekloj godini djelovanja sadašnjih članova odsjeka izvršili su: 246 uspona iznad 2000 m, 86 penjačkih uspona, od kojih 13 zimskih; prisustvovali na brojnim vježbama, davali radne sate na radovima u društvu, vodili izlete, održavali predavanja, sudjelovali u radu GSS, radili spremno i uspješno na još mnogim drugim zadacima, kad god ih je društvo ili odsjek postavio. Pokazali su da hoće i da znadu zašto rade. Kad smo sav taj rad i zaloganja sumirali i vidjeli svu volju naših članova, čak i kod ovako slabih mogućnosti, uvidjeli smo da ćemo uspjeti, pogotovo sada kada smo bar donekle rješeni naše najveće potешkoće: manjka materijala. U slijede-

dećoj godini odlučili smo raditi bolje i više. Znamo svoju dužnost u borbi za stvaranje novog čovjeka i novog života. Uvjereni smo, da ćemo tu svoju dužnost izvršiti, jer smo shvatili i osjetili prije no što je to propisano pravilima i formulirano, da je naš zadatak pravljno i svestrano širenje alpinizma i odgajanje članova u svjesne graditelje socijalizma. S time smo sa znanjem krenuli u novu godinu rada.

Vodeći računa o tome svemu, a na temelju drugarstva koje nas veže, te na temelju volje i snage, koja je pokazana, ne će nam taj i ni jedan drugi zadatak biti težak.

KOLEKTIVI TRGOVAČKIH PODUZEĆA ZAGREBA OSNOVALI SVOJE PLANINARSKO DRUŠTVO »GRIČ«

Na inicijativu radnika, namještnika i službenika trgovačko-komercijalne struke, osnovano je na konstituirajućoj skupštini, održanoj dne 24. studenoga o. g., u sindikalnoj dvorani »NA-MA« (kojoj su prisustvovali izaslanici Saveza, drugovi Dragutin Mlač, Slavko Brezovečki, dr. Erega i Tonka Abrus) novo planinarsko društvo pod imenom »Grič«, u koje ulaze članovi zagrebačkih trgovačkih poduzeća.

Tajnik inicijativnog odbora, drug Hudina, održao je opširan i interesantan referat o planinarstvu, a zatim je pročitao prisutnima Pravila novog društva, o kojima su diskutanti uzeli učešće.

U odboru su izabrani drugovi iz »Zagrebačkog Magazina«, »Zanapa«, »Općeg trgovačkog poduzeća«, »Narodnog Magazina« i »Grmošćice«, od kojih kao naročito agilne ističemo I. predsjednika druga Ivana Vučetića i I. tajnika druga Vjekoslava Hudinu.

Izabrani odbor bez dvojbe dovoljno je jamstvo, da će društvo ispuniti uspješno svoje zadatke i postavljeni plan. Na ostvarenju radnog plana intenzivno će se zalagati i oduševljeni članovi čitavog novog društva. Dosadanji brojčani pristup premašio je sve očekivanja, te će se još nesumnjivo začlaniti naknadno i oni mnogobrojni ljubitelji planinarstva odnosno aktivisti svih zagrebačkih trgovačkih poduzeća, koji do sada još nisu upisani kao članovi.

Obavještenja interesentima daje I. tajnik drug Hudina (Zanap — telefon broj 23-141) i II. tajnik drugarica Svetec (Na-Ma, telefon 24-254).

R. K.

IZLET PLANINARA SLAV. BRODA NA PLJUSKARU

Lijepo jesensko vrijeme ponukalo nas je da upriličimo ovaj izlet. Od kada se Brođani bave planinarenjem ovo je tek drugi puta da se »Pljuskari« pride iz Sibinja preko Ovoraca. Iz Sibinja do Ovoraca vodi put blagim usponom na »Dilje«. Stalno se pruža lijep vidik na Posavinu a lijevo i desno oko se osvježava na šumama i proplancima koji obiluju krasnim šarenilom koje samo jesen može da pruži. Vide se kompleksi šuma-mladica, grmlja i šikarja po kojima je priroda rasula cijelo svoje bogatstvo boja od tamnog zelenila do svjetložutog i cijelu skalu natrag do purpurnog crvenila. To šarenilo leži na proplancima kao prostret sag i daje tipičnu sliku pitomog slavonskog krajolika, obasjanog zlatnim tracima blagog jesenskog sunca, čija toplina nakon mraza i jutarnje hladnoće ugodno djeluje.

U Čelikovićima, gdje smo doručkivali, pridružio nam se seljanin bać-Tuna koji nas je vodio prijekim putem do Vidovog brda. Njegovo

nam je društvo bila ugodna razonoda. Ispričovijedao nam je razne dogovštine iz rata i uopće prikazivao nam težak i mučan položaj seljaka za vrijeme okupacije. O tome recitirao je vrlo duhovito ispjevanu pjesmicu u kojoj je vjerno i slikovito prikazan težak položaj seljaka-brđana za vrijeme rata. Sa Vđovog brda spustili smo se na »Pljuskaru« gdje smo održali dulji odmor. Na polasku kući posjetili smo šipiju i

kamenolom i uputili se prema Brodu poprijeko kroz šumu — mimo uobičajenog puta. Raspoloženje je cijelo vrijeme bilo vrlo dobro i ovaj se izlet može smatrati kao jedan od najugodnijih ove godine u brodskoj okolini. Vrijedno je spomenuti i pohvaliti našu članicu dr. Olgu Pihler na brzi koju je cijelim putem iskazala jednom trinaestgodишnjem omladincu koji si je nogu nažuljao i imao temperaturu. (vb)

Knjige i časopisi

PLEZALNA TEHNIKA, priručnik za alpiniste od Marijana Keršiča-Belača izašao je u izdanju Fiskulturne zaščite Slovenije na 187 stranica, opremljen je dobrom crtežima i slijedećim sadržajem: Uvod, Tjelesna i duševna svojstva alpiniste, Lična oprema penjača — za penjanje u suhoj stjeni, Penjanje i borilište alpinskog penjačkog djelovanja, Tehnika običnog penjanja, Tehnika penjanja na užetu, Ženska penjačka tehnička, Objektivne i subjektivne opasnosti u gorama, Bivak — noćenje u gorama i znakovi u nuždi.

GEOGRAFSKI VESTNIK, časopis Geografskog društva u Ljubljani, izašao je u XXII. svesku za godinu 1950., a uredio ga je prof. Anton Melik, uz sudjelovanje prof. Svetozara Ilešića.

Sadržaj: Slava Lipoglavšek-Rakovc (Tržič) — Slovenski iseljenici (sa 3 karte u prilogu), Stane Zrimec (Ljubljana) — Kretanje stanovništva Slovenije u razdoblju 1931.—1948. (sa 2 karte u prilogu i 2 u tekstu), Polde Oblak (Kranj) — Muško i žensko stanovništvo Slovenije (sa kartom u prilogu), Vladimir Leban (Ljubljana) — Nanos — gospodarska povezanost sa okolinom, Rudolf Badjura (Ljubljana) — Slovensko i njemačko geografsko sedlo, Anton Melik (Ljubljana) — Ljubljana prije 800 godina, Ivan Rakovac (Ljubljana) — O nastanku i pomenu preistorijskih skladova.

